

Torenklokken in Noordbrabant en Vlaanderen

Het manuscript *'Klokopschriften in Kempenland met achterin eene lijst van Nederlandsche Klokengieters. Graftschriften in Kempenland'* telt 219 bladzijden.

In zijn Voorberigt vertelt Panken over het ontstaan van torenklokken met een overzicht van 'de meest bekende klokken van de gehele wereld' in zijn tijd, gevolgd door enkele namen van hem bekende klokengieters.

Vanaf blz. 9 begint hij al direct met de beschrijving van de klokken in Westerhoven, waar hij hoofdonderwijzer was (geweest) en Dommelen, de buurgemeente van Westerhoven. Tot en met blz. 80 staan de plaatsnamen in willekeurige volgorde door elkaar, met vermelding van veel torenklokken in heel Nederland en België. Zijn *Kempenland* kent voor Panken geen grenzen.

Op blz. 81 volgt zijn 'Voorrede voor de verzameling van Graftschriften'. Van blz. 128 tot aan het einde van het manuscript vervolgt Panken met wat hij over torenklokken gevonden heeft. Was het wel zijn bedoeling dat in dit handschrift alles werd samengevat wat hij uit eigen onderzoek of uit publicaties verzameld had? Waarschijnlijk niet omdat hij op blz. 45 onder Aarle-Rixtel schrijft: *Zie ze in mijn Geschiedboek der torenklokken, in 3 cahiers*. Die zijn helaas verloren geraakt.

Ik ben zo vrij geweest me te beperken tot zijn inleiding en tot de torenklokken in Noordbrabant en een aantal in Vlaanderen. En ze te rangschikken op alfabetische volgorde. Ik kan natuurlijk niet instaan voor de correcte weergave van de klokopschriften. Panken had er zelf nog al eens moeite mee om de klokopschriften te kunnen lezen. En de klokengieters hadden hun eigen 'spelling' die niet op al hun klokken dezelfde was.

Wat Panken voor de geschiedenis bewaard heeft, is alleen al van belang omdat in de Eerste en de Tweede Wereldoorlog veel klokken verloren zijn geraakt. En hoeveel monumentale klokken zien we

tussen de regels door smelten door kerktorens die afgebrand zijn, o.a. door blikseminslag.

We voegen zijn Torentocht door Brabant en Vlaanderen graag toe aan deze Pankenpedia, als eerbetoon en nagalm aan zijn gedreven onderzoek.

Johan Biemans - 17 maart 2025

Voorberigt

De uitmuntende bisschop Paulinus de Nola in Campanië heeft omtrent het jaar 420 het gebruik der kerkklokken het eerst ingevoerd. Hij stierf in 431. Hierom is in Latijn Nola eene klok. Ook campana.

Bij alle volkeren der oude wereld schijnt het gebruik van schellen en kleine klokken onbekend geweest te zijn. De eerste Christenen hebben er zich, om den aanvang hunner godsdienstoefeningen aan te kondigen, welligt niet van bediend voor de vierde eeuw. Te Rome is op het jaar 708 de eerste maal melding gemaakt van eene klok, welke aldaar tot dat einde gebezigd werd.

Paulinus de Nola - Wikipedia

Het gebruik der klokken was echter reeds door paus Fabianus † 606, in die stad bekrachtigd. Hieronder behoort men nogtans slechts kleine klokken of schellen te verstaan, welke later vergroot en verzawaard werden, om ook op verren afstand te kunnen gehoord worden, daar ze meer tot algemeen gebruik dienstig gemaakt werden.

(Van vernuftig raderwerk eener klok onder Karel de Groote beschouwe men de huisklokken).

De klokken zijn in Nederland het eerst door den H. Lambertus † 709 en in Duitschland door den H. Bonifacius † 754 ingevoerd. Het algemeen kerkelijk gebruik der klokken is in de 9de eeuw in de Westersche kerk begonnen.

De oudste klokken werden gemaakt van geslagen ijzer of metaal, evenals ketels met klinknagels aan elkander gehecht. Te Noyon in Frankrijk wordt eene zoodanige klok uit de 7de eeuw bewaard. In de *Revue de l'art Chrétien*, Tome I, 1857 p. 339 vindt men eene afbeelding dier klok. Uit de historische en liturgische verhandeling der klokken in dat beroemd Fransch tijdschrift voorkomende, heeft de Eerw. Heer Habets veel geput. Men raadplege dit werk¹ desaangaande bl. 49, 55, 108, 192, 202, 207, 217, 222, 328, 337. Over het gebruik der invoering van den angelus en het luiden bij andere gelegenheden zie men daar p. 108-112; wegens luiden gedurende een onweder 553 en 554. Er bestaat ook een werk, getiteld: *Verhandeling van de klokken door Fischer*, 1788.

Om de gemeente tot den godsdienst te roepen hadden de eerste christenen klapperhouten, nagenoeg gelijkende aan die, welke de ratelwachts gebruiken.²

---

¹ Zie: [Revue de l'art chrétien](#)

² Abraham van St. Clara. Iets voor allen. IVe deel, bl. 48.

La cloche de sainte Godeberte, conservée à Noyon, pourrait bien dater du VIIe siècle. Elle est faite en feuilles de métal battu, jointes par des clous rivés. La tradition raconte que sainte Godeberte s'en servait pour convoquer ses religieuses aux exercices de la communauté. Elle n'a point d'inscription. On n'y voit qu'un assez grossier dessin qui consiste en lignes parallèles croisées. « Elle s'arrange entre les reliques aux bons jours, dit Levasseur, et est en vénération pour avoir été au service de la Sainte et non pour la matière dont elle est faite, qui n'est que de fer, ni pour le son qui est rauque à merveille (1). » Cette cloche qui, en raison des pieux souvenirs qu'elle rappelle, doit trouver place prochainement dans la chapelle de sainte Godeberte, à Notre-Dame de Noyon, n'a que 28 c. de haut sur 22 de large, à son extrémité inférieure (2).

Cloche de Sainte-Godeberte.

La plus grosse cloche de la cathédrale de Beauvais pesait de quinze à seize milliers. Ce fut la seule qui résista à la projection qui en fut faite du haut du

(1) *Le cri de l'aigle*, p. 551.

(2) Voir la *Vie de sainte Godeberte*, par M. l'abbé Laffineur.

Een recente foto van de klok uit Noyon.

De oude klokkenspijs bestond uit eene legering van koper en tin. Voor goede duurzame klokken gebruikt men ze thans nog. Hier te lande is het gebruik eener torenklok in gebruik genomen in de tiende eeuw en was in de elfde geene zeldzaamheid meer.³

Frankrijk. In den zuidelijken toren der Notre-Dame te Parijs hangt de beroemdste klok van Frankrijk (Le Bourdon) 8 voet hoog en 342 ctr. zwaar, de klepel alleen weegt 10 ½ ctr. De grootste klok van Frankrijk weegt 20.000 Ned. pd. en hangt in een der 4 torens der kathedraal van St.-Jan te Lyon.

---

³ Ons voorgelacht bl. 85.

Le Bourdon

De torenwachter der Notre-Dame verhaalt (1878) dat de Bourdon (de hommel) 122, 500 kilogram zou wegen. Eene kleinere, merkwaardige klok in dien toren is de Sebastopolklok.⁴ Van de 79 klokken van het klokkenspel der kathedraal te Antwerpen weegt de grootste 160 centen [?].

Engeland. De oudste klok te Londen dagteekent van 1288.

Eene klok in den klokketoren van Westminster te Londen weegt 320 cent. [?] De groote klok in den zuidwestelijke klokkentoren van de St-Pauls-kathedraal aldaar heeft omtrent 10 voet middellijn in opening en weegt 11.474 ong. ponden. Eene klok der schoone kathedraal te Lincoln, de groote Tom van Lincoln genoemd, weegt 110 cent.

---

⁴ Katholieke Illustratie 1878, no. 12 blz. 102 België.

Rusland bezit zeer veel groote klokken: zij worden niet getrokken maar zijn aan een balk bevestigd en worden door een aan den klepel verbonden touw geluid.

De grootste klok der wereld bevindt zich te Moskou, weegt 12327 pond of 201,916 kilogram, heeft een omvang van 16 meter, hoogte 5,8 m. Zij draagt den naam van Kolokol (Koning der klokken): De klepel is 5 m. lang.

Kolokol

Duitsland. De beroemde Susanna-klok in den domtoren te Erfurt in de Provincie Saksen, is 35 voet in omvang en 10 voet hoog en weegt 275 centenaren.

Eene te Oberürsel (Nassau) weegt 8000 h. Ned. [?].

De reusachtige klok der St. Peterkerk te Görlitz in Silezië is 232 centenaren zwaar, is 35 voet in omvang en 10 voet hoog.

Weenen. De Noordelijke toren der prachtige St. Stephanus Kathedraal bevat eene klok van 208 ½ cent. In den Zuidelijken toren hangt er eene van 402.⁵

---

⁵ Reize naar Palestina, bl. 17.

Schaffhausen in Zwitserland eene klok van 1486 voert het omschrift VIVOS VOCO, mortuos plango fulgura frango.

Het motto van Schiller's Lied von der Glocke, vergelijk een omschrift van Ulrum (provincie Groningen). Op de groote klok in den hoogen toren leest men in Hoogduitse letters:

+ Defunctos + plango + Vivos + voco + fulgura + frango + vox + mea + vox + vitae + voco + vos + Sacra + venite + Her + Lijndo Kerckheer to Ulrum + Renger + blauma + ende Galo + almga kerckvogede + weren + Herman mi goten heet.

Dat is: De gestorvenen beklag ik, de levenden roep ik, de bliksem breek ik, mijn stem is de stem des levens, ik roep u, komt tot het Heiligdom. De heer Lijndo, Kerkheer te Ulrum, Rengger Blaumo en Galo Almga, kerkvoogden zijnde, is deze klok door Herman gegoten.

Spanje. Toledo. Merkwaardig is de groote klok der Kathedraal, die 386 cent. Weegt, en nog 2575 Ct zwaarder is dan de beroemde klok van Moskou.

Duitschland. De oudste klok van Duitschland is waarschijnlijk die te Zorbau bij Weissenfels. Zij bevat een Latijns omschrift en het jaar MX. Die te Diesdorf bij Maagdenburg is een jaar jonger, dus van 1011.

De Navorscher 1872, 390, deelt het omschrift eener klok in 1423 gegoten, mede; het begin luidt: O . rex . gloriae . veni . cum . pace . + Maria +

De Eerw. B. Zehe, bisschoppelijk kapellaan, heeft al de inscriptiën nagespoord op klokken uit de diocese Münster, en is hierdoor tot merkwaardige resultaten gekomen. Hij vond vele klokken uit de 12de eeuw en daaronder één te Hönnepel, waarop het zegel van den gieter tweemaal is afgegoten, voorstellende eene klok met het omschrift Johannes de Trajecto. In 1857 heeft zijn Ew. te Regensburg hierover

een belangrijk boekje doen drukken.⁶ Zie De Navorscher 1858, bl. 351.

Een der doeleinden waarom de klokken bij het begraven geluid worden, gedoopt [?] door haar geluid de kwade geesten konden verdrijven. Hierom liet men de klokken luiden, zoodra de zieken op het uiterste lagen. Brender a Brandts, Almanak voor 1795 in Nav. Bijblad van 1853.

De Katholieke Illustratie van 1869-1870 No 28 zegt bl. 258: De om hunne zwaarte meest bekende klokken van de gehele wereld zijn, in kilo's:

Moskou	(in het Kremlin)	180.000
Trotzkoi	(bij Moskou)	80.000
Peking	(China)	50.000
Nanking	(China)	25.000
Olmütz	(Oostenrijk)	17.000
Weenen	(Oostenrijk)	16.000
Sens	(Frankrijk)	14.000
Erfurt	(Saksen)	14.000
Londen	(Westminster)	14.000
Parijs	(Frankrijk)	12.000
Lissabon	(Portugal)	11.000
Keulen	(1 ^e klok van de Dom)	9.500
Straatsburg	(Frankrijk)	7.500
Rome	(St. Pieter)	7.500
Aken		5.200
Rome	(Capitool)	5.000
Londen	(St. Paulus)	5.000
Frankfort		5.000
Keulen	(2 ^e van de Dom)	4.700

---

⁶ B. Zehe, Historische Notizen über die Glockengieszerkunst des Mittelalters, Münster 1857 [jb].

Te allen tijde muntte Nederland in het gieten der schoonste en welluidendste klokken uit. De zwaarste welke men daarin aantreft zijn:

te Delft 7.500, Utrecht 7.000, Maastricht 6.800, Antwerpen 6.500, Arnhem en Luik kilo's. In de meeste groote Nederlandsche steden hangen klokken van nagenoeg laatstgenoemde zwaarte.

Klokkengieters

Men vindt o.a. eene menigte van klok- en geschutgieters uit de laatstvorige eeuwen in de Navorscher van 1858 bl. 200.

De beroemdste klokkengieters waren de Van Wou's, de Van Vegchel's, Moer's enz. Gerrit van Wou, denkelijk afkomstig van den uithoek het Woud onder Berlicum bij 's Bosch, leefde met zijne familie in de laatste jaren der 15^e en de eerste der 16^e eeuw, waarover eene verhandeling in het Gildeboek, 2de deel gevonden wordt.

De familie Van de Geijn beoefent het beroep van klokkengieter reeds zeer lang te Leuven. Klokken op wachttorens zijn veel jonger dan kerkklokken.

Onze provincie beroemt zich op de firma Petit en Fritsen, zeer bekende klokkengieters te Aarle-Rixtel, welke, uit Frankrijk – Parijs – afkomstig, reeds langer dan vijf eeuwen deze edele doch geheimzinnige kunst beoefent.⁷

Volgens [Alexandre] Henne, Regne de Charles V en Belgique, III p. 165, was het een oud gebruik, dat bij het innemen van een stad aan de artillerie de klokken der stad toekwamen en bovendien die van de dorpen, waar alarm geluid was. Zij werden dan later aan den Souverein voor eene som gelds afgestaan. De Artillerie kon ook over het afkopen overeenkomen. Karel V schafte dit gebruik af bij eene declaratie van 1 Jan. 1544, bevestigd bij Ordonnantie van 1551.⁸

---

⁷ Katholieke Illustratie No 28, 1869-1870.

⁸ Bijdragen Voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheden, 1871, bl. 6 en 7.

Techn. 227

Techn.
227

Historische Notizen

über die

Glockengießerkunst

126

Mittelalters.

Größtentheils gesammelt aus den Glocken-Inschriften
der Dübeler Münst.

Bei Gelegenheit

der

•Umgießung der Paulusglocke

herausgegeben

von

H. Sehe,

Obbau-Verwalter und Schriftföhrer.

W ü n s c h e r,

Druck und Papier von Friedr. Regensberg.

1857.

Velen meenen dat in sommige klokken zilver verwerkt of gebezigt wordt en ze daardoor des te welluidender zijn. Dit is echter nimmer dan bij toeval of uitzondering geschied.

Oorspronkelijk oefenden monniken in de middeleeuwen het klokkengieten uit, hoewel er zich toch ook leeken mede bezig hielden. Men vond in dien tijd ook rondreizende klokkengieters en zelfs veel later, toen de kunst geheel en al aan leeken was overgelaten, want de veelal ontoegankelijke wegen maakte het vervoer van zware klokken moeilijk, terwijl de gemeente- of kerkbesturen tevens zich gemakkelijker van de deugdelijkheid der materialen en anderszins konden overtuigen, wanneer de klokken op de plaatse zelve gegoten werden. Het was in de 13^e eeuw toen het vervaardigen van klokken meer in de handen van leeken is gekomen.

Op bijna alle klokken, waarop de naam van den maker aangetroffen wordt, vindt men ook het jaar waarin deze ze goot.

In de 8ste en 9de eeuw, of zoo lang er geene kerktorens gebouwd waren, hingen de klokken in alleenstaande torens of hutten of soms ook in boomen of aan houten stellaadjes, altoos naast de kerk. Er werd op de overeenstemming der toonen niet gelet. De naam van den Heilige aan wien zij waren toegewijd, vond men daar op niet, zoo min als andere inschriften.

Volgens Menardus is het gebruik van klokinwijden veel ouder dan van het jaar 968. Men meent het echter tot dien tijd te moeten brengen. De klokken der 10de eeuw waren minder zwaar dan die der 11de en 12de. De grootste zijn uit de 15de eeuw en later. In de godsdienstige middeleeuwen werden de inschriften menigvuldiger: de klok werd gezegend, gedoopt⁹ en gezalfd, haar mantel van erts met allerlei vrome spreuken versierd, maar als een persoonlijk wezen, dat ons met zijne welluidende stem toeriep, waarschuwde, vermaande en aanwakkerde. De eerbied, welke R. Catholieken voor het klokgelui hebben is

---

⁹ Zie eene uitnoodiging ter viering van een klokkendoop te Groenlo 1530 in Nijhoff's Bijdragen, Dl. 1. 1837.

afkomstig van het gebruik, om de nieuwe klokken te doopen en te wijden.

Bij de inschriften gebruikt men van ouds de Latijnsche taal en waren de letters gothische majuskels. De Vlaamsche taal met kantige majuskels regeerde in de 14de en 15de eeuw; terwijl sedert de helft der 16de eeuw mede het Latijnsch alphabet in voege is.

Met de hervorming die een zeer nadeeligen invloed op de klokkenkunst uitoefende ontvingen de omschriften der klokken een meer wereldsch of verschillend karakter. Onder de velerlei bestemmingen der klok, die de Eerw. Habets afzonderlijk meldt, genoot zij te allen tijde, op godsdienstig gebied, hare volle waarde. Eene der klokken werd gemeenlijk aan den beschermer der kerk of gemeente toegewijd.

Men treft weinige klokken, vóór de 13de eeuw gegoten, aan: in deze landstreek zelfs niet veel uit de 14de. Door verschillende eeuwen heen, rigtte oorlog, brand, oproer, het onhandig luiden of woest slaan daarop er eene menigte ten gronde. Ook de inschriften gingen verloren.

Wegens de zeldzaamheid der aan den tijd en de vervolging ontsnapte oude klokken, is hun behoud en vermelding des te gewigtiger. Ten jare 1585 is te 's Bosch veel geschut van klokkenspijs gegoten. In 1497 hebben de Fransche kerkplunderaars, ook in deze streek, hier en daar eene klok ontroofd. Na dien tijd zijn ons op die wijze geene klokken meer ontnomen.

In 1832 is te Siddeburen, prov. Groningen, eene klok hergoten, waarvan, geheel zonder grond, verteld wordt, dat ze in de 8ste of 9de eeuw zoude gegoten zijn.

Te Aarle-Rixtel is in Aug. 1870 voor de gemeente Venray in Limburg de zwaarste klok vervaardigd, welke tot hertoe in Nederland in den tijd eener eeuw werd gegoten. Hare afwerking is nauwkeurig en

zuiver, haar vorm uitmuntend, de toon A.¹⁰ Tusschen de banden of de kroon zijn de vier Evangelisten zinnebeeldig afgebeeld, voorts onder de H. familie het volgende chronicum:

**JesU MarLae Joseph aC apostoLIs
DICabar PetrUs VoCor**

Rondom de klok, in het midden prijken de 12 Apostelen. Nagenoeg 4000 kilo zwaar, is zij 14 centimeters (duim) dik, ~~bijna~~ twee meters hoog, in diameter 182 centimeters.

Van de 13de eeuw bestaat het gebruik de klok onder de H. Mis te trekken dat van den Angelus van het jaar 1326.

Bij de Reformatie gingen natuurlijk dergelijke Catholieke gewoonten te niet, welke in de eerste helft onzer eeuw weder op vele plaatsen werden ingevoerd.

Nog voor eenige jaren werd op vele Belgische dorpen en ook te Luiksgestel, bij een naderend onweder, eene klok geluid.

Men meldt o.a. dat in 1337 te Amersfoort reeds de klokken in gebruik waren. Ik vermoed, zulks als geen bijzonderheid aan te zien, daar ze toen, ook in ons land, wel eenigszins algemeen zullen geweest zijn.

In Romanië roept men de gelovigen niet alleen met klokgelui ter kerkdienst op, maar ook door het kloppen met houten hamers op planken, wat daar *tokka* genoemd wordt.¹¹

Over de klokken bestaan, in de meeste landen van Europa verschillende legenden en sagen. Die van het aanwezig zijn in vennen, poelen enz., door den duivel of anderszins daarin gesmeten zijn door geheel ons land verspreid, echter het meest in onze provincie. Vele verwijzen naar de eerste eeuwen des christendoms, toen de klok een schrik voor den heiden en een geheiligd zinnebeeld voor den geloovige was.

---

¹⁰ Men zie onder anderen over deze groote klok de Prov. 's Bossche Courant van den 23 Aug. 1870.

¹¹ Zie Beschrijving van alle landen enz. IV. 6^e deel, 245.

Gelijk in Frankrijk, België enz. verhaalt ook hier het volk wel eens, dat de klokken, welke in de drie laatste dagen der goede week niet geluid worden, alsdan naar Rome reizen, alwaar zij zich op dezelfde tijd vergaderen, om den Paus te zien. Bij het terugkeeren brengen zij de Paaschëieren mede.

Aalst

Er bevinden zich twee klokken in den toren aan de westzijde der kerk. De kleinste werd in het jaar 1838 te Aarle vergoten, minder zwaar dan ze eerst was en behield haren ouden naam van Lieve Vrouwe klokske. Hare voorgangster werd ook voor fraaijer gehouden.

De grootste klok geeft, wil men, hetzelfde geluid, als de zwaarste te St. Huberts-Lille in Belgisch Limburg. Boven staat in één regel het volgende omschrift:

**Ik roep met luider stem, Voor al die sterven moet:
Laat het kwaad en doet het goed. 1735.**

Ongeveer eene eeuw geleden is de tusschen- of middenklok aan stuk geluid, verkocht en niet vervangen. Den 3 Sept. 1617 heeft de Pastoor de groote klok, onder den naam van Joannes Batista gewijd.

In Juni 1877 is het bovenomschrift letterlijk afgeschreven, luidende:

**ick roep met luider stem al de gen die sterven moet
laet het quaet en doet het goet
Joseph Petit me fecit. 1737**

Aan eene zijde staat, in een vierkant, mede een opschrift, door de engte der plaats en duisternis, toen niet leesbaar.

Aarle-Rixtel

Van de drie torenklokken is de oudste uit de vijftiende eeuw en het best gemaakt, de andere is van de zeventiende.

Bij mijn tweede bezoek aan den Hr. Fritsen aldaar – Sept. 1877 – zeide hij mij weder, dat de oudste vóór 1500 en zeer goed gemaakt is; de tweede is na 1600 gegoten. Een derde is klein en de oudste op eene na der drie. De tweede is boven gescheurd.

De eerste goot Johan. van Venlo te Helmond. Eenige jaren later zijn mij de omschriften overhandigd. Zie in mijn: Geschiedboek der torenklokken, in 3 cahiers.

Asten

Eene klok is uit de 17de eeuw. De beide overige torenklokken zijn in 1850 te Aarle gegoten ter vervanging van eene zeer zware welke gebarsten was.

Van den Eijnde lid van 't bestuur dier gemeente zei mij dat deze klok na 1400 gegoten was en onder andere als omschrift had:

**De dooden beklaag ik
De levenden vermaan ik.**

Bakel

Heeft drie klokken, alle of wel twee daarvan, in 1834 gemaakt.

Beek

Drie klokken. De beide jongste wegen zamen 2200 kilo en zijn zuiver harmonisch.

Bergeijk

Mijne Beschrijving II. 70

De klok in het luhuis is in diameter 1.04 el. De omtrek alzoo 3 el, 2 palm, 2 duim; de wanden circa 1 duim dik. De hoogte der klok bedraagt 1.45 el.

Boven aan de klok bevinden zich zeven groote welke haar met acht ijzeren banden aan den houten balk of het belfort vasthechten. Zij is thans de oudste klok in ons gewezen kwartier Kempenland en in het jaar 1367 gegoten.

Tusschen 2 lijnen in het bovendeele zij in fraaije gotische letters dit omschrift:

**+ VOCOR * KATHARINA * ME * FECIT * JACOBUS * DE *
HELMONT * M CCC LXVII.**

In het torentje boven de kerk hing eene klok, in 1839 vergoten, waarvan het omschrift verloren ging. Op de nieuwe goot men den naam van den toenmaligen Burgemeester, Secretaris en Assessoren, benevens dien van den beroemden arts [Raupp, j**b**].

De helderklinkende klok van eene kloosterkerk afkomstig, van 1812 in 't torentje der hervormde kerk alhier, draagt het omschrift:

Anno 1626 + IHS Maria Anna S. Dominicus S. Catharina Senensis.

‘Afwrijfsel’ door meester Panken

Bladel

Langen tijd hing slechts ééne klok in den fraaijen toren: Zij bevat in één regel den bovensten fraaijen rand, dat zij **“tot de gemeente van Bladel en op kosten van het capittel van Oirschot, in 1917, vergoten”** is. De grootte is middelmatig, gelijk ook die was, welke zij vervangen heeft.

Eerst het voorgaande jaar (1869) is nog een nieuw klokje, hooger dan de grootte, in den toren gehangen.

Boxtel

In 1874 zijn de 3 torenklokken enz. door mij bezigtigd. De hoogte der grootste bedraagt ongeveer anderhalve meter bij eene breedte daaraan ruim gelijk. De bovenrand heeft figuren. Op eene kleine plaats staat het omschrift:

Alexius Petit me fecit A° 1771.

De middelste kolk, oudtijds meer bepaald als Brandklok gebezigd en alzoo nog geheeten wordt sedert 1870 tot dat einde niet meer uitsluitend geluid. Hare breedte bedraagt 1 meter bij eene mindere hoogte. Het omschrift luidt:

Int jaer duysent ces hondert ende vierthien heeft my Hans Fabri (Dit woord gelijkt meer naar Vader) van Neurenberg ghegoten.

De kleinste klok, ruim 7 palm hoog, 8 palm breed, is in hetzelfde jaar, door denzelfden gieter vervaardigd; het omschrift verschilt door enkele letters en luidt:

Int jaer duijsent ces honderd ende vijftien heeft mij Hans Fabri van Neurenberg ghegoten.

Wegens de fraaije lettersoort dezer beide klokken, klom ik niet van den toren af, zonder met omschriften op papier te hebben laten overtrekken. De figurenlijst op het bovenste deel dezer 2 klokken is ook fraaij.

Het was toen ongeveer 30 jaren geleden, dat de zwaarste torenklok, welke de huidige grootste nog verre overtrof en eenen uitmuntenden klank gaf verkocht is, dewijl ze gebarsten was. Fritsen te Aarle betaalde daarvoor *f* 1200 en heeft ze vergooten. Deze klok werd in den toren aan stukken geslagen, welke vervolgens naar beneden geworpen en vervoerd werden.

Boekel

Geen der oude torenklokken is meer aanwezig. De vier tegenwoordige zijn van 't jaar 1832; gewijd ter eere van de H. Agatha, Lucia en O.L. Vrouw, Antonius abt en Lambertus.

Breda

Op de grootste dezer klokken, ten jare 1503 te Breda gegoten en in den toren der Hoofdkerk gehangen, stonden twee volgende versjes:

Mijn naam is Roeland;
Als ik lui aan eenen kant,
Dan is tot Breda alarm of brand:
Als ik ga aan beide zijden
Dan is Breda in groot verblijden.

Die tot Breda in vreugd wil leven
Die moet de vrouwen de overhand geven.

Deze klok, tien duizend oude ponden wegende, noemde men gewoonlijk den Bom. Zij is den 11 Mei 1694 gebarsten, toen bij een zeer zwaar onweder, de toren met al de klokken afbrandde. Hierna is deze klok vergoten.¹²

Breugel

Twee klokken hangen in den toren; de grootste heeft 1.10 el diameter, 0.90 hoogte; de andere 0.70 diameter, 0.60 el hoogte.

Budel

De oudste is in 1749 ter eere van St. Jan gegoten en is eene der zwaarste klokken uit den omtrek.

De kleinste of Lieve Vrouwe klok is in het jaar 1772 en de middelste, gebarsten zijnde, in 1813 gegoten. Bij het bezigtigen van den toren en de klokken heb ik de omschriften, als niets merkwaardigs behelzende, niet overgenomen. In 1879 is de kleinste der 3 torenklokken, die gebarsten was en 400 kilo woog, door eene andere van 100 kilo mindere zwaarte, vervangen.

Casteren

Volgens eene mondelinge overlevering hebben zes Fransche militairen in de laatste helft der zeventiende eeuw den toren, kerk, pastorie en andere huizen afgebrand, toen de klokken gesmolten op den vloer vielen. Bij het afbreken des torens vond men nog klokkenspijs, of stukken alsmede ijzeren banden dezer twee klokken, waarmede zij aan

---

¹² Beschrijving der stad en lande van Breda, door F.E. van Goor, 1744, bl. 90 en vroeger.

de balken gehangen hadden. Deze overblijfselen werden onder den toenmaligen vloer aangetroffen.

De zwaarste dezer klokken was, naar overlevering, ter eere der H. Barbara en de andere aan de H. Catharina gewijd. Hierna werden ze door twee andere torenklokken, evenals de vorige door de abdij Postel bekostigd, vervangen. Maria heette de grootste volgens meening van sommige dorpelingen. Hunne zwaarte was minder dan de vorige; doch de klank zeer goed met elkander overëen stemmende. Deze klokken heetten weder St. Barbara, welke de grootste was en St. Catharina.

Bij gelegenheid van het Napoleonsfeest, den 10 Aug. 1810, werd de klok van St. Barbara aan stukken geslagen of gebarsten: Die van St. Catharina werd in 183.. te barsten geluid, terwijl de begrafenis van een kind plaats had, het eerst lijk, waarvoor na de omwenteling van 1830 op de grensdorpen geluid werd. Men behielp zich met deze beide gebrekkige klokken tot in 184.., wanneer ze tot twee kleinere vergoten zijn, nadat het plan, om slechts ééne grootere te hebben, opgegeven was.

Chaam

11 Juli 1842 is eene nieuwe klok voor de pas gebouwde R.C. Kerk gewijd en gedoopt ter eere der H. Maria.

Dennenburg

Het inschrift der groote klok luidt:

Sancte tuos precibus defende patrone Michael. Zij is in 1589 door Petrus Defresseris gegoten.

Den Dungen

In den toren die boven den voorgevel der kerk heeft gestaan en in 1773 afgebroken is, hing toen eene gebarsten klok ter zwaarte van 86 ponden, welke in dat jaar tot 74 ½ ponden versmolten zijnde, in den nieuwen toren werd gehangen.

Deurne

De torenklokken in 1874 betrachtende bevond ik de hoogte van eene, ruim 1 meter, de breedte 1.4 m., van de andere de hoogte 9.9 palm en 13 palm breed. Beide klokken dragen in één regel, dit gelijkkluidende omschrift, in het bovenste deel: **Ik roep met luider stemme aan allen die sterven moet laat het quaat en doet het goet.**

In het benedendeel : **Joseph Petit me fecit A° 1742.** In 2 regels leest men ook nog 5 namen van Schepenen enz., die ik hier weglaat.

Boven de hooge ruime kerk hangt mede in het torentje eene klok. Toen in 1734 de toren afbrandde zijn de oude klokken, daarin hangende, gesmolten.

Deursen bij Ravenstein

Er hangen twee klokken in den toren. De oudste in 1579 gegoten, draagt den doopnaam van den H. Vincentius. De jongste van 1622 dagteekenende, behelst dit omschrift:

Soohaest gi hoert het kloeken geslach soo gedenckt op den sterfdach.

Dommelen

Vóór het jaar 1702 bezat dit dorpje drie schoone klokken, welke in het luidhuis hangen, behalve nog een klokje boven de kloosterkerk. Het Spaansche en Fransche leger heeft in Aug. van genoemd jaar alhier zoodanig geplunderd, dat de gezamenlijke schade op *f* 34021-6 is begroot geworden. Deze soldaten voerden toen uit het klokkenhuis eene klok mede, welke een waarde van *f* 400 had, terwijl zij van de beide andere klokken verscheidene stukken afgeslagen en mitsdien bedorven hebben. Het nadeel aan één dezer klokken toegebracht is op de specifieke lijst tot een bedrag van *f* 200 genoteerd, dat van de andere: “Klok en schoolhuis ontramponneerd *f* 50.”

Men kan in het luidhuis nog bespeuren waar deze drie klokken hebben gehangen, ofschoon dit gebouw in het jaar 1786 is vernieuwd, welk werk voor *f* 287 is aanbesteed.

Thans bevinden zich twee luiklokken in het klokhuis. De eene is zwaar en werd op het kerkhof aldaar gegoten. Het omschrift van beide klokken luidt:

Op order van Abraham Verster rentmeester der geestelijke goederen over Kempeland door mij Alexius Petit vergooten A° 1775.

De andere klok is klein en draagt dit omschrift: **+Mamees Fremy me fecit Anno 1713.**

Dongen

In den nieuw gebouwden toren hing men in 1877 vier schoone klokken door den Heer Fritsen te Aarle gegoten en 12 Sept. door den bisschop van Breda plechtig gewijd. De klok weegt 3017 kilo en is 1.65 meter in diameter.

Duizel

De grootste klok heeft, op het breedste gedeelte, een' omtrek van 2 el, 4 palm, 6 duim, de middellijn alzoo 0.772 el. Men leest daarop in Italiaansche letters:

Op order van Abraham Verster, Rentmeester der geestelijke goederen over Kempenland, door mij Alexius Petit vergooten A° 1775.

In de rondte is de kleine klok 2 el, 2 pal, 4 duim, diameter alzoo 0.703. Hierop staat:

Alexius Petit en Henricus sijnen soon hebben mij gegooten A° 1775.

De zwaarste klok weegt 800, de andere 500 halve Ned. [...]. Naar evenredigheid van dit gewigt zijn hunne klanken goed en overeenstemmend. Vóór het jaar 1775 hing slechts ééne klok, vermoedelijk van hoogen ouderdom en aanzienlijke zwaarte in den toren.

Dussen

In 't begin van Nov. 1890 is in den toren der R.K. Kerk eene nieuwe klok geleverd door Petit en Fritsen te Aarle. Hoogte en middellijn der

klok is 1 meter, het gewicht ongeveer 600 kilo. Op de klok is ook de naam vereeuwigd van den Eindhovenenaar H.C. Baekers, sinds 1 half jaar pastoor van Dussen.

Eersel

De grootste torenklok is breed en tamelijk zwaar. Het omschrift luidt: **+ Gregorius Schoupe abbas et Dominus Echternacensis me fieri curavit anno 1731. me fecerunt de Grave et N. Muller Amsteldam.** In 1773 vergoot A. Petit te Someren eene gebarstene klok en ontving met bijlevering van klokkespijs *f* 169.15, Reken.

Men leest op de kleine:

Klok van Eersel. P.J. Maas Burgemeester et A.J. Hoebens, P.H. Knapen, J.I.H. Klessens Secretaris, N. van Hout Pastoor. 1863. Me fecit A.L.F. van Aarschoot et Major suggestor A.L. van den Geijn. Lovanii.

In genoemd jaar is deze klok gegoten ter vervanging van twee andere klokken, waarvan de grootste gebarsten en in zwaarte met de nieuwe ongeveer gelijk was.

Het torentje boven het raadhuis, vóór de Reformatie eene kapel, hangt eene tamelijk groote klok, ongeveer 0.75 el hoog, omtrent 0.60 breed, hebbende in het bovendeel eene fraaije lijst, met het randschrift: **Mamees Fremy me fecit anno 1713.**

Eindhoven

In de beide torens, over weinige jaren, aan den voorgevel der toen mede gebouwde R.C. Kerk, opgerigt, bevinden zich zes klokken, waarvan de vier oudste tot in het jaar 1860 in den ouden afgebroken toren hebben gehangen. Door de bereidvaardigheid der Heeren Gebr. Hermans te dier stede kan ik van die klokken de volgende opgave doen.

N°.1. in orkest toon E, weegt 1200 Ned. ponden en heeft 125 duim diameter. Zij is met drie wapenschilden versierd, een van het huis van Oranje, een van de stad Eindhoven en een van den klokkengieter. Deze hebben tot omschriften:

- a. **S.F [?] W.CCC.D.G. REGIS MAG. BR. PR. AUR. ET. NAS. Honi soit qui mal y pense.**

b. **Sigillum opidit de Eindhoven ad legata.**

c. **Allexis Julien.**

Het randschrift dezer klok luidt:

Geen snaren speel en klinkt zoo wel als het geluyt der klokken, die voor Gods woordt worden gehoord en aangetrokken. 1698.

Deze klok is vermoedelijk in de plaats gekomen van eene in 1866 gegoten. Men leest in stads archief, dat Joost Smulders 80 pond klokspijs en andere ingezetenen koper en tin tot het maken der klok leverden, welke stoffen de stad hen betaalde.

Nº 2. Orkesttoon G. weegt 600 Ned. ponden en heeft 100 duim diameter. Het randschrift bevat in Gothische letters:

Maria is mynen naem, my geluyt is Gode bequam Jan Moor maakte my int jaer 1565.

Nº 3. Orkest toon E, weegt 200 Ned. ponden en heeft 70 duim diameter. Men leest hierop het omschrift:

Anna is mynen naem. Jaspas Moer ende Jan syn soen maekte my int jaer 1529.

Nº 4. Orkest toon G., zwaarte 100 kilo, diameter 55 dm.

Op deze is het omschrift:

P. Aveton santos Wilhelmus is mynen naem my geluyt sy God beqaem P.P. int jaer 1623, heeft my Jan Leer van Hemmelback gegoten.

Vorenstaande klokken zijn meest alle te Eindhoven gegoten. In 1843 neemt ze de kerk van de stad met toren en uurwerk over.

Nº 5. Orkest toon A., zwaarte 80 kilo, diameter 49 duim, luidende het randschrift:

Geschenk van W.F. Hermans kerkmeester en zijne Echtgenote M.A. Smits. 1864. Heilige Catharina bid voor ons. – Gegoten door Petit en Fritsen te Aarle Rixtel.

Nº 6. Orkest toon C., weegt 50 kilo, diameter 43 duim.

Randschrift:

Geschenk van G.J. Smits, penningmeester. 1864. Heilige Maria bid voor ons. Gegoten als voren.

De grootste klok is in 1880 gearsten. In 1881 goot de Hr. Fritsen te Aarle zes schoone nieuwe klokken welke 30 Mei naar Eindhoven vervoerd en 2 Juni door den Bisschop plechtig gewijd zijn.

Geldrop

Onder de klokken bevindt er zich eene door VAN TRIER gegoten.

Naar de klokken in deze gemeente deed ik in 1874 persoonlijk onderzoek. Van de 2 in den toren hangende klokken is de grootste 11 palm hoog, 1.45 el breed. In twee reien leest men in gewone letters hem omschrift:

Ick ben de groote clock, door ongeluck gebroocken. Ende door last van den Heer Lantscommandeur vergooten. Mamees Remy heeft mij alle drie gegoten. (1710).

Behalve weglating van letters in het laatste woord staat niet ordelijk: Heer Lantscommandeur; het begin des tweeden regels is daar tegenover gesteld. Deze klok is harmonieus en weegt 2100 kilo's.

Dezelfde lettersoort treft men aan op de kleinere. Ook 7 palm hoog en 9 palm breed, net het omschrift:

Mamees Fremy me fecit anno 1716. 't Staat op één regel in het bovendeel.

In 1898 was nog eene klok gebarsten.

Tot omtrent het jaar 1820 was Geldrop in bezit der 3 torenklokken, waarvan eene, aan stukken geluid zijnde, verkocht is. Deze werd de Vrouweklok genoemd, omdat ze uitsluitend door Vrouwen getrokken werd wanneer eene kraamvrouw gestorven was en begraven werd. Echter luidde men deze klok, welke eene middelbare grootte had bij andere gelegenheden.

Het waren de vrouwen van Riel, een der zes gehuchten, welke gemeente tot 18.. aan de parochie Geldrop onderhoorig was, die de Vrouwenklok te barsten luidden, toen eene kraamvrouw uit hunne buurt ter aarde besteld werd. Dit gebeurde in het begin dezer eeuw. Het gebruik dat bij begrafenis eener kraamvrouw door buurvrouwen de klok te Geldrop geluid is, bleef evenwel nog eenige jaren na dit ongeval, tot ongeveer 1815, bestaan.

Met vier personen wordt de groote klok getrokken; doch vroeger was zulks lastiger te verrigten.

Door den storm van 30 Oct. 1887 stortte de aanzienlijke toren neder. Eenige dagen later is met zeer vele moeite de groote klok onder het puin opgedolven en heeft door haren val eene harer ooren gebroken.

Minder bedolven haalde men de kleine klok tevoorschijn, die in den val niet geschonden werd.
Beide klokken werd op een plekje voorloopig bij den toren gesteld.¹³

Gerwen

Op de oudste klok leest men dit Hoogduitsch omschrift:

St. Clemens heischen ich. Heinrich von Trier gous mich. Anno Domi 1587. Het tijdschrift van Aug. Sassen heeft: Sint Clement heisghen ich Henrich von Trier goos mich dni 1587 +.

De andere torenklok geeft dit Latijnsch omschrift te lezen:

F. De La Peux fecit 1687 numquam confusus, si Deo onfusus. C.D. Ruyter pastor in Nunen. 1667.

Van deze tweede of kleinste klok wordt het dus vertaald:

F. De La Peux heeft in 1667 gemaakt, nooit ontstemd, indien niet door God ontstemd. Enz. Ruyter was herv. Pred.

Het is bekend dat Gerwen van den Vrede te Munster tot 1821 Kerkelijk onder Nunen behoorde, hoewel Gerwen de moederkerk van Nunen is, waarvan het in 1496 is gescheiden.

Gestel

Er bevinden zich 2 klokken van kleinen omvang in den toren. De grootste, waarop het volle uur slaat, meet bijna 7 palm in diameter en 5 ½ palm hoogte.

In Romeinsche letters luidt het tweeregelig omschrift:

**Wanneer ik mij roer en slaen op beij' zej,
dan komt en woond den godsdienst bij.**

Op het bovendeele dezer klok vindt men mede figuren. Hierna volgt:

Henricus Petit me fudit anno 1801.

De kleinste klok draagt aan de bovenzijde, in fraaije Romeinsche letters het volgende randschrift:

Peeter de Clerck heeft mij ghegoten int jaer MCCCCXXVIII (1628).

In het midden der klok leest men:

---

¹³ Meierij'sche Courant 12 November 1887

S. Nicolae et Lamberte orate pro nobis et libera nos ab omni malo.

De middellijn van dit klokje bedraagt ongeveer 4 1/2 , de hoogte 4 palm. Het halve uur slaat hierop. In het benedendeel dezer klok zijn rondom twee reijen van boven elkander geplaatste figuren.

Goirle

Den toren, de kerk enz. alhier betrachtende, nam ik van de drie klokken tevens de omschriften. Op de groote leest men:

Johannes

**Baptist*mijnen*naem*ick*bescreijden*dooden*ende*den*leven
den*roep*ick*tot*godsdiensten*Jan**

Moer*maeckte*mij*int*jaer*M*CCCC*III.

Hier achter staat een kruis en eene figuur, voorts het hoofd van den H. Johannes den Dooper, patroon der kerk.

De middelste heet L. Vrouwe klok met verder omschrift:

P.J. Minoretti Pastoor van Goirle 1843.

De kleine klok draagt dit omschrift:

*Johannes*is*mijnen*naem*Jan

Moer*maeckte*mij*int*jaer*ons*Heeren*M*CCCC*LVII*.

De ouderdom deze klok verschilt alzoo vijf jaren met de grootste.

De groote klok kostte f 700.77 ½ en weegt 1015 ponden. Zij is in 1614 gemaakt, toen tergemeetkoming der kosten 235 gulden, 6 stuivers, 2 oort was verzameld.

Haaren, bij Oisterwijk

Er hangen in den ouden, sterken toren¹⁴ drie klokken, zamen een fraaij, overeenstemmend geluid gevend. In 1766 werden¹⁵ er twee klokken vervoerd om te Someren vergoten te worden. Een dezer gearsten was bij gelegenheid van het geluid in het bezoek der Meierij door den Prins van Oranje. Slechts eene der toen vergotene klokken, zijnde in grootte de middelste, is nog aanwezig en draagt tot omschrift in 't bovendeel:

In 't jaar 1766 is deze klok ter eere van den Prins van Oranje kapot geluid. Alex Petit.

---

¹⁴ In mijne Beschrijving der kerken enz.

¹⁵ Gemeente-Archief.

Na 20 Sept. 1878 afschriften en meting der 3 naast elkander hangende klokken enz. verrigt te hebben, sloeg ik op 't raadhuis eenige oude dorpsrekeningen na en vond nopens vergieten der klokken enz. verscheidene door mij afgeschrevene posten op 't jaar 1766 en enkele volgende jaren. De klokgieter ontving circa *f* 230, een voerman van het transport van het metaal der 2 oude klokken naar Someren *f* 3, enz. enz.

De groote klok te Haaren moet door de Tiend betaald worden. Ten jare 1815 zijn de 2 andere klokken, namelijk de grootste en de kleinste, gegoten. Daar de lange omschriften slechts namen van gemeenteleden enz. bevatten, laat ik ze hier onvermeld.

Hapert

De eenige en niet groote torenklok (kleiner dan die te Wintelre) en geeft in eene rei, op het bovenste deel, dit omschrift te lezen: **Tiendklok van Hapert . gegoten . door ordenen. van den Heer Rentmeester** enz. (Verder staat in eenen anderen regel het vervolg, gebrekkig doch zonder belang).

Bijna aan den onderkant staat: **Chaudoir me conflagit Jeodt A° 1746.**

Heesch bij Oss

Voorheen hingen twee klokken in den ouden ten jare 1868 gesloopten kerktoren. De zwaarste, naar gissing 2000 kilo's wegende, barstte in den aanvang dezer eeuw en werd eerst langen tijd daarna aan de firma Petit en Fritsen verkocht die in 1825 uit de vergotene eenmaal schoone klok de beide nog in den nieuwen toren hangende kleinste klokken hebben gegoten. De grootste nog aanwezige torenklok is niet van gewoon doch meer tonachtig formaat, zoodat ze boven stompachtig en beneden plomp of effen is. Hij werd in 168.. gemaakt.

Heeze

Eene groote klok in .... Gegoten, is ten jare 1790 aan de stad 's Bosch als poortklok, ongeveer voor *f* 2100 verkocht, waar ze sedert dien tijd in den toren der hoofdkerk hangt.

De beide klokken, welke tot aan de afbraak des alöuden torens, in 1854 daarin hingen en toen in den nieuwen toren, aan de kerk gebouwd, zijn geplaatst, dragen slechts dit eenvoudige omschrift:

Alexis Petit me fecit A° 1756, op beide aan 't bovenste der klok.

De grootste heeft eene hoogte van 1 el, binnen gemeten bij eene breedte van 1.20 el, met de wanden. De kleinste is 0.62 el hoog en 0.67 breed.

Nadat deze klok verkocht was is ze in 1790 uit den toren gedaan. Zij woog 4468 oude ponden. De koop prijs bedroeg 9 stuiv. 3 duiten het [pond ? j b].

Hoogm[ogenden] namen 28 Maart 1757 het besluit wie de kosten der vergoten klokken zouden dragen.

Helmond

De groote luiklok, hoog 1 el, breed 1.3 el, draagt in het bovendeele het navolgende omschrift:

De Heer ende mr. Antoni Molemakers der beide Rechten en de advo (kleine plaats of weglating), **heet mijn doen hermaken 1721. Joseph Petit me fecit.**

Op het boven- en benedendeel der klok ziet men lijnen. De kleine luiklok 5 palm hoog, 6 palm breed, bevat in haar bovendeele het volgende omschrift:

Canctus Johannes evangelista vocor Johannes de venlo me fecit anno domni M CCCCXIII +

Toen ik in 1874 mijn tweede bezoek in den toren bragt, bezigtigde ik tevens al de klokken van het carillon waarvan 28 door Alexius in 1724 zijn vervaardigd. Dit klokkenspel, in 1839 in den toren gehangen, is afkomstig uit de abdij van Postel. De groote klok is uit de 18de eeuw.

's-Hertogenbosch

Bij den Heer Fritsen te Aarle trof ik 6 Sept. 1870 eene afbeelding der grootste klok in den Sint Janstoren. Zij is 2.10 el in diameter en werd in 1641 gegoten, als blijkt uit haar omschrift, hetwelk nagenoeg is als volgt:

Int jaer onzes Heeren (I) (I) (XI.I heeft my Iacob Noteman gegoten voor 's Hertogenbosch.

Op het midden der klok staat met dergelijke letters als bovenstaande in vier regels:

**Ick luyd op yder heylghedach
Ick maek bekend des doods Beclach'
Ick drun¹⁶ u t Godd'lyk Bidden aen
Doch Hert en stem moet verder gaen.**

Aan de linkerzijde bevindt zich het Bossche wapen, waarbij **S P C B** In dezen toren hangt o.a. eene klok, welke tot in het jaar van dien van Heeze bij Leende heeft gehangen, wegende 2200 kilo en een diameter hebbende van anderhalve el.

Oudtijds hingen verscheidene klokken in den Westertoren, waarvan de zwaarste in 1462 door Gobel van Keulen gegoten was. Zij woog 11000 en werd meestal de banklok geheeten. Ter eere van den Kerkpatroon ontving ze den doopnaam van St. Jan evangelist en een twaalfregeliger vers door Van Oudenhoven geboekt.¹⁷

De tweede klok Grimme of Margaretha gebaptiseerd heeft W. van Vegchel in 1408 gegoten met eene zwaarte van 7000. Alzoo meldt Oudenhoven,¹⁸ die het jaar- en omschrift, zijnde een Latijnsch vers van zeven regels heeft overgenomen. Schutjes¹⁹ zegt, dat het inschrift dezer klok het jaar 1424 aanduidt.

De derde zware klok was in 1447 gegoten en droeg den naam van zielmisklok. In 1505 hebben de gebroeders Willem en Jasper Moor 14 klokken en schellen gegoten.

In 1553 is een zwaar, kunstig en beroemd klokkenspel, uit 18 klokken bestaand, door den Bosschenaar P. van Tuerendonck gemaakt. Bij den doop ontvingen ze den naam van Jezus, Maria, Anna, der Apostelen en Evangelisten.

Eene oude aantekening spreekt van de tien volgende klokken: Grijm, Maria, Anna, Lambertus, Salvator, Catharina Barbara, Agatha, Magdalena en het koorschelletje.

---

¹⁶ Hier is de e achter gelaten en bedoeld: dreun.

¹⁷ Beschrijving van 's Bosch, uitg. 1670 blz. 96.

¹⁸ Item.

¹⁹ Geschiedenis van het Bisdom van 's Bosch, Deel 4, blz. 218.

Al de klokken in den toren smolten in den brand van 1584. Uit de gesmolten klokspijs werd eene klok ter zwaarte van 14325 pond gegoten. Deze is later gebarsten en in 1641 door Jacob Notelmans van Leeuwarden, ter zwaarte van 12000 ponden hergoten. Toen leverde deze klokgieter mede het voorspel uit 26 klokken bestaande. In 1647 is het werk van dezen voorslag door Juriaan Spraeckel volmaakt en is in de St. Janstoren nog aanwezig.

Uit den alöuden toren en kerk van Orthen (ook de eerste parochiekerk van 's Bosch geweest), werden de vier klokken in 1586 naar de St. Janstoren te 's Bosch overgebracht. Van deze klokken is het jaar der gieting, de doopnaam en zwaarte als volgt:

1397. Maria 1200 pd; 1400. Catharina 1000 pd.; 1450 Salvator 2188 pd; 1553. St. Jan evangelist 220 pd welke kleinste in 1601 door het kapittel aan de St. Pieterkerk te leen gegeven werd. Toen de St. Salvator gebarsten was, is ze ten voordeele der Orthenaren verkocht; want deze behielden hunne aanspraak op het bezit hunner afgestane klokken.

Eene kwitantie van 1598, in het archief van St. Jan voorhanden, spreekt van twee klokken van Roesmalen, noemende de eene Maria. De klokken door graaf van Mansfeld aan St. Jan verëerd, hingen eertijds vermoedelijk in de stadstoren te Batenburg.²⁰

Hilvarenbeek

Geene zeer oude klokken zijn meer voorhanden, daar een brand in 1448 deze alle deed smelten; ook in 1546 is de toren uitgebrand. Hierbij onderging de kerk tevens groote schade. In 1570 was ze hersteld en kostte het vergieten eener klok 270 gl. en 1 bank: in deze som heeft de proost, het kapittel, de deken en de pastoor te zamen drie vijfden betaald.²¹

Hoogeloon

Drie klokken hangen in den kerktoren nevens elkander. De oudste in het midden, draagt het omschrift:

---

²⁰ Schutjes, III, bl. 194.

²¹ Schutjes, Dl. 4 blz. 593.

Maria.his.min.name.Jan.Zeelstman.maecte.me.int.jaer.ons.here. MCCCC.XXXV. Binnen de wanden gemeten is de hoogte 9 palm, de diameter 8 ½ palm.

De grootste klok, nagenoeg 1 el, diameter 9 palm., in 't binnendeel, elke wand 9 duim dik, is in 1791 gegoten.

Eene derde klok, door de Graaff gemaakt, heeft een lang omschrift; hetwelk ik niet overnam, evenmin als de grootte welke slechts gering is. Al deze omschriften staan op het bovendeele der klokken.

Van de twee klokken die uit den toren te Rosmalen na 1583 in dien te 's Bosch waren overgebracht, is de Maria-klok later door de ingezetenen van genoemd dorp 27 Oct. 1611 terug geëischt.²²

Knegsel

De torenklok is niet groot. Zij bevat een Latijnsch omschrift, vermeldende, dat Alexius Petit te Someren haar in 1776 ter eere Gods gegoten heeft.

Leende

Bij den torenbrand in het jaar 1697 smolten of verbrijzelden de klokken en werden er 2 jaren later weder drie klokken gegoten en in den toren gehangen.

Opschriften (door mij overgenomen) der 2 grootste klokken vermelden in dicht den gezegden brand. Nadat de grootste bij het luiden ter gelegenheid van den dood der koningin, in 1837 gebarsten was, zijn in 18.. de overblijfsels à 18 .... verkocht. Een stuk berust echter nog op 't oude Raadhuis te Leende.

Leenderstrijp

In het torentje der afgebrokene oude kapel hingen 2 klokken, de grootste ongeveer ½ el op 't breedste. Deze heeft eenige jaren in een' boom nabij de gewezen kapel tot omtrent het jaar 1868 gehangen.

Liempde

Bij den brand van 23 Mei 1864 zijn de beide torenklokken gesmolten. De grootste was onder 1 meter breed, de andere een derde minder. Het

---

²² Idem V. Blz. 583.

fatsoen week door buitengemeene hoogte of spitsheid van den gewonen regel af. (Onderzocht 30 Aug. 1883).

Lierop

Van ouds hingen in den toren drie klokken. Toen één dezer bij het feestvieren voor Keizer Napoleon gebarsten was, werd men te rade, tot aflossing van schuld te verkoopen. Zulks gebeurde tijdens het herderschap van den Eerwaarden H. van Elswijck, naar het schijnt, tot groot misnoegen van vele inwoners, die de levering der verkochte klok met kracht wilden verhinderen. Zij was reeds buiten het dorp, tot aan het kanaal vervoerd, waar zij vervolgens per schuit tot 's Bosch zou vertrekken. Doch daar hiermede eenige dagen getoefd werd, bleef de klok inmiddels op gezegde plaats aan het kanaal. Op een' tusschenvallenden Zondag laadden nu eenige boeren uit Lierop de kar op eene kar en reden ze naar het dorp terug. Later is de klok per kar naar genoemde stad getransporteerd, onder geleide van twee Marechaussees teneinde geene herhaalde opschudding of tegenkating te ontmoeten. Het was een koper van oud metaal en ijzer, die de klok had gekocht om ze als zoodanig te gebruiken. Dit voorval had plaats in het jaar 1825 of daaromtrent, wanneer ik, in 1874, te Lierop zijnde, eenige personen ondervraagd heb. Zij bevestigden het en voegden er bij, dat gemelde koper der klok van de Goor te 's Bosch is geweest en zij wellicht na uitgezaagd en hersteld te zijn in een' toren te Haarlem is gehangen.

De grootste klok te Lierop heeft eenen helderen, goeden klank. Naar men mij aldaar verhaalde, boden de Bosschenaars eens in ruiling op eene kleinere klok zooveel dubbeltjes of andere zilveren munt meer als de klok te Lierop hangende, kan bevatten. Zij is 1.1 el, breed 1.34 el en moet door vier personen getrokken of geluid worden. Men leest daarop:

Maria is mijne naem mijn gheluijt is Gode bequaem Willem Moer en Jasper sijn Broeder maeckten mij int jaer ons heiren MCCCCIX.

De kleinere klok, toon G of sol, 1 meter hoog en 0.3 meter breed, draagt boven in 2 regels dit omschrift:

**Antonie Verhees en W. van Dijk, kerkmeesters. M. van Elswijk
Pastoor. P.G. Koolen Burgemeester. Petit en Fritsen fuderunt
1830.**

In den toren op 't schip der kerk hangt mede eene goede klok. Omstreeks 1870 is een klein klokje, hoog in den westelijken toren hangende aan den Heer Pompen te Sterksel verkocht voor f 80. Het is niet zeer oud en hangt sedert [?] te Sterksel.

Lieshout

Eene der 2 klokken is in 1801 door Petit gegoten.

Luiksgestel

Eene geschiedenis in 1902

In de laatste helft der vorige eeuw bestonden er vier torenklokken, waarvan er, door het Fransch bestuur 3 onnoodig verklaard werden. Eene bende Franschen komt ze op zekere dag eischen, die ze door den Smid Jacobus Merckelbach aan stukken liet slaan, waarbij hij door een afspringend stuk eene wonde aan het been ontving. Ook een zekeren Arnoldus Cops werd gedwongen tot het aan stukken slaan mede te werken. Met een' hamer wondde hij een' daarbij zijnden Franschen soldaat moedwillig. Vluchtte voor een' tijd. Men luidde de zwaarste met 8 personen. Toen deze verbrijzelde klokken uit het dorp vervoerd werden hadden enkele ingezetenen nog eenige brokstukken ter sluik van de kar kunnen nemen.

Later zijn te Luiksgestel op het kerkhof eene of twee klokken gehangen. Bij den torenbrand in 1840 bezat de gemeente twee klokken, welke gesmolten uit den toren nedervielen.

Op de grootste, 2000 Ned. ponden zwaar, las men dit omschrift:

Maria Theresia heet ik, Donder en bliksem versla ik. Zoo wijd als ge mij zult hooren gaan, Zal donder en bliksem geen schade slaan. (volgens anderen: **Salvator** op de grootste door de Franschen vernietigd).

Als er onweder op handen was, werd deze klok geluid, waarvoor eene bestemd persoon f 25 's jaars genoot. De andere in 1840 vernietigde klok, woog 600 kilo's.

Maarheeze

Bezit twee torenklokken. De grootste 1.02 meter hoog, 1.4 meter breed, draagt in 2 regels, behalve het jaartal, hetgeen daaronder geplaatst is, dit omschrift:

Maria is mynen naem myn gheluyt sy gode bequaem ic ben goet, ende wael ghemaect Gobbel Moer heeft mij ghemaect int jaer ons heren MCCCCLXXIX (1479).

Dat de klok wel gemaakt is, moet wel wegens hare fraaije figuren en goeden toon gezegd worden. Volgens overlevering zou men haar, om ze te bezitten, eens vol dubbeltjes hebben willen geven.

De kleinste, 1 meter breed, 07 meter hoog, hing oudtijds op het kasteel van Kranendonk en bevat dit omschrift:

Geertruijt is mijn naem Henrich van den Burch me fecit anno 1601. De figuren, op verschillende plaatsen aanwezig, zijn zeer fraaij. Het geluid der grootste klok evenaart dat van de grootste te Mierlo.

Meerveldhoven

Er hangen drie klokken in den toren, de grootste ongeveer 6 ½ palm dik of diameter. Boven staat in één regel:

Henricus Petit me fecit anno 1809.

Aan het benedendeel leest men:

Sancta Maria mater dei.

Op de tweede en derde klok:

Henricus Petit me fecit anno 1809.

Megen

Den 9 Jan. 1875 werd in den toren der nieuwe parochiekerk voor het eerst geluid eene nieuwe klok, geschenk van eene geachte ingezetene dezer parochie. Deze klok is door de Firma Petit en Fritsen te Aarlerixtel vervaardigd en van eenen schoonen toon. Zij stemt voortreffelijk met eene grootere in 1889 gegotene klok.²³

Middelbeers

In den toren dezer parochie, waaronder het niet geringe gehucht Westelbeers behoort, hangen drie klokken. De grootste, in het laatst

---

²³ Noordbr. van 17 en 18 Jan. '75.

der vorige eeuw vergotene, is 0.80 el hoog, 1.1 el breed en draagt tot omschrift: **Westelbeers*ordinum canonicorum den 1 Maj 1779 receptore van Van Heurn+refuga sumptibus+Martinus Turckn medey.a.drasia [?], fecit.**

De middelklok, nagenoeg 1 meter breed, 88 duim hoog, geeft het volgende omschrift te lezen: **Willebrort is mijnen naem mij geluijt sij godt bequam iean Petit me fecit 1726.** De toon dezer klok is fa, die der groote b mol, ook UT. De kleinste hangt hoog, is 0.77 breed, bij eene hoogte van 0.67 el en bevat tot omschrift: **Henricus Petit me fecit anno domini 1805.**

Mierlo

De beide torenklokken, in 1874 door mij bezigtigd, zijn in 1441 gegoten, dragen boven een degelijk luidend omschrift van dezelfde lettersoort luidende dit op de groote klok: **Jan van Vendlo sancta Lucia anno Domini MCCCCXLI.**

Dit korte, eenvoudige omschrift maakt juist een' vollen regel op het smalste deel der klok uit, hebbende daarboven eene lijst en de grootstee klok onmiddellijk er onder ook een' druivenrand. Laatstgenoemde draagt eene fraaije ijzeren kroon, uit zes oogen bestaande, waarin de banden zamen loopen, die ze aan het belfort hechten. De kroon der kleine klok is niet zoo aanzienlijk. Van deze klok is de hoogte 1.09, de breedte 1.36 el.

Van de grootste klok is de toon Ut, van de kleinste la; de eerste weegt 3500 halve Ned. pond; de klepel 100 idem, de kleine is ongeveer een derde minder zwaar dan de groote. Men zegt, dat de klepel der kleine 10 halve pond weegt. De hoogte der kleine klok bedraagt 0.9, de breedte 1.2 el. Haar omschrift luidt: **Mensis aprilis [?] Maria vocor anno domini MCCCCXLI.**

Nadat over eenige jaren de aanzienlijke toren vernieuwd was, is in 1858 een nieuw slag op de klokken gemaakt, slaande het volle uur op de groote, het halve op de kleine klok.

Bij de verbouwing des torens stonden de klokken langen tijd ongebruikt, beneden. Het klokje in het torentje boven de kerk is in 1820, te Aarle gegoten. De koster las 't omschrift in mijn bijwezen.

De torenklokken te Mierlo zijn niet alleen onder de zwaarste uit den omtrek, maar ook onder de bestluidende te rekenen. (Verklaring der Heeren Fritsen te Aarle).

Milheeze

Een oude, kleine en eene grootere in 1864 gegoten.

Netersel

Er hangt eene klok van middelbare grootte in den toren met het eenvoudige omschrift: **Thomas Moor heeft mij gegoten in 1703**

Nunen

In den ouden toren, vroeger een kunstig en hoog gebouw, hangt eene in 1419 gegoten klok, waarop in vijf regels, met monniken – gothische letters een omschrift staat, hetwelk Hanewinkel²⁴ aldus vertaalt:

Jesus, Maria, Johannes! Zie! Ik zing met een Heil'ge stem, dus hief ik Maria geprezen. Kom tot mijn feesten! wilt gij van den dood beveiligd wezen. N.C.C.C.C. tien en negenmaal teek'nen 't jaar, waarin Jan van het komend Nunen de maker waar.

Mogelijk had men toen reeds pogingen aangewend, om Nunen tot eene zelfstandige parochie te verheffen. In 1496 werd het kerkelijk van de Moederkerk Gerwen gescheiden.

H.M.C. van Oudenhoven “wil voor de vertaling, die slot noch zin heeft en eenvoudig van den eene naar den ander overgegaan is, eene betere geven. Hij zegt tot besluit: “Jan is de actor (de maker) niet van het dorp maar van de KLOK.

Eene klok begroeven de ingezetenen in 1794 binnen de kerk, dewijl zij vreesden, dat de Franschen ze wegnemen zoude.

Vier personen worden vereischt om deze klok, en dan nog wel met moeite te kunnen luiden. Men schat de zwaarte op 2000 Ned. [...] de diameter op nagenoeg 1 ½ el.

De tweede klok woog omtrent 1000 Ned. [...]; gebarsten zijnde, onder het luiden, is deze in 18.. vergoten, de nieuwe is veel kleiner.

---

²⁴ In zijne Beschrijving der Stad en Meierij bl. 331. Habets neemt slechts het inschrift over. Men vindt het in zeer vele andere werken. Ook herhaaldelijk in de Navorscher.

In Nunen staat in den casier [?] die het gevolg is van *venientis* 1419. Wat is dat jaar. “Quo *Nuenen* venientis JAN fuit actor? Men vertaalt: “Waarin JAN van het komend (*Bijbl.* (“rijzende”) *Nunen* de maker (*Bijbl.* “stichter”) waar.” Ik beken echter, mij in het ellendigste Latijn van 1419 niet te kunnen voorstellen, hoe de stichter van een dorp actor, en een gesticht, wordend dorp een *veniens* kan heeten. Reeds Hanewinckel wist men den genitivus *venientis* geen raad.

De klok is dus door dien Jan elders gegoten, en vervolgens naar Nunen vervoerd. Zoo valt alle dwaasheid van dat, komende of “rijzende” Nunen weg en het omschrift heeft een gezonden zin.²⁵

Deze groote klok komt met die te Mierlo en die te Strijp in zwaarte en toon – naar het beweeren des Heeren Fritsen – overëen.

Nadat het R.C. kerkbestuur de beide welluidende klokken van de burgerlijke gemeente had gekocht, zijn ze in 1884 in den nieuwen toren bij de kerk gehangen.

Oerle

Op de beide tamelijk zware klokken leest men, onder op drie regels: **De Heer R.N. Wijbrand van Itisma Quartierschout en Dijkgraaf van Kempelant, de Heer Jan Willem Daniel de Jong, stadhouder; Jan Couwebergh president; Secret. Vlodrop; Willem Schippers, Peter Bogers, Jan van Loenhout Schepenen en Johan Frederik Wijsschenburg, Secretaris. Alexius Petit me fudit. 1755.**

De oudere klokken zullen het jaar te voren, toen de toren door het onweder afbrandde, vernietigd zijn.

Oirschot

In den hoogen kunstig gebouwden toren hangen drie klokken, welke wegens hunne zwaarte, wel overeenkomstig denzelven mogen genoemd worden. Eene kan slechts op hoogen ouderdom roemen. De grootste weegt 2500 kilo, is in diameter 1.50 el. De middelste ter zwaarte van 1800 kilo heeft 1.40 el middellijn. De kleinste, 1000 kilo wegende, heeft 1.20 diameter.

---

²⁵ Zie De Navorscher Bijblad 1854, p. xxxviii.

Olland – gemeente Sint Oedenrode

De parochie dagteekent van 1865.

Door den Heer J. Smits bierbrouwer te Vechel, broeder van den WelEerw. eersten pastoor te Olland, zijn twee klokken verëerd. Zij dragen het volgend omschrift: **A JULIEN ME FECIT**
op de tweede: **ALEXIUS PETIT ME FUDITAA^o 1754**

Ossendrecht

Langen tijd was in den toren slechts eene klok, afkomstig uit dien van Huijbergen (zie aldaar) wellicht ten tijde der Hervorming gevlucht en eindelijk derwaarts gebracht. In plaats van deze zijn in 1852 twee nieuwe klokken gewijd, de groote ter ere der H. Maria, eene kleine met den naam Gertrudis.²⁶

Oud Gastel

In 1834 is de groote klok hergoten, kostende 285 gl. 10 ct.

Oudenbosch

De groote klok werd in 1635 aanbesteed en te Wouw gegoten. Later gebarsten is ze, ter zwaarte van 2352 pond hergoten, zijnde minder dik en zwaar dan de vorige. In 1625 is de nog gebruik wordende kleine klok in den toren gehangen.²⁷

Prinsenhage

Welke klokken tot den brand van 1873 in den toren hingen is mij onbekend. Na dezen hangen daarin drie klokken van een schoon accord in es; de grootste 3400 halve pond zwaar, door Fritsen in Aarle gegoten.

Reijen

Het opschrift der torenklok luidt:

**Magdalena ben ic, ghegoten van Jacob Maghenens te Mechelen,
int jaer ons Heeren MCCCCXXXII (1532).Reusel**

---

²⁶ Krüger, Artikel Huibergen en Ossendrecht.

²⁷ Krüger, in Voce.

Er zijn drie klokken: op de grootste en kleinste leest men de volgende gelijkkluidende omschriften: **A. van den Gheijn et A.L. van Aerschot van den Gheijn me fecerunt Lovanii anno 1828. (Voorts) Den Eerw. Aug. Thijs, Pastoor, S. Vosters Borgemeester; Assessoren W. Wouters, C. van Herk.**

Toen op de grootste klok, in 1827 (?) bij gelegenheid van het begraven van een lijk, door een' jongen aan stukken geslagen was, welke daarop met een hout sloeg, omdat ze niet geluid kon worden, is van deze stukken de tegenwoordige gegoten te Leuven, waarheen de verschillende deelen der oude klok vervoerd waren, welke ruim 4000 oude ponden woog.

Op de middelklok staat o.a.: **Anno 1730 me fecit de Grave Amsteldam.** Deze heet men de Lieve Vrouweklok, omdat zij de plaats vervangt van eene klok, welke daar vóór het gemelde jaar hing en ter eere der H. Maagd Maria gewijd was. Het onderdeel der klok is zeer nabij den zolder, dewijl ze niet zoo hoog dan de 2 andere klokken hangt; eerst bevond zij zich ook hooger in den toren.

Johan Petit klokgieter te Helmond had zich in 1729 tegenover agenten van Reusel verbonden tot het gieten eener klok voor eene som van 260 gulden.

Riethoven (1850)

Er hangen twee tamelijk groote klokken, elk van een omschrift, in één regel, aan het bovineinde derzelve geplaatst. Daar de toren inwendig niet breed is, blijft er, met de zware houten balken, aan de zuid- en noordzijde dezer klokken zeer weinig ruimte over. Het omschrift der zwaarste klok luidt:

Maria is minen naem myn gheluyt sy gode bequaem alsoe ver als men my hoeren sal soo walt god bewaeren overal Wouter Kaeiwas maectte my int jaer MCCCCLXXIII.

Op de andere klok leest men:

Willebroort is myn naem Wouter Kaeiwas maectte my int jaer MCCCCLXXVIII dede mi maecken daer bi Jan Martens als

kerkmeester. Dan volgen 5 kleine en eene grootere fransche lelie: overigens staan op deze klokken geene tekens of figuren.

1737 In de dorpsrekening van dit jaar wordt van drie klokken in den toren, van eene in het torentje boven de kerk gesproken.

1772 Het klein klokje wordt van den beuk der kerk genomen en in den gemeente-toren gehangen. Dorpsrek.

1810 Dit klokje, gebarsten zijnde, is voor *f* 109-4 verkocht.

Reeds vele jaren geleden bezigtigde ik de twee torenklokken: in 1870 schreef ik de omschriften enz. af: den 26 Jan.'77 heb ik die in papier gedrukt. De hoogte der grootste klok bedraagt 1 meter, de breedte met de dikte der wanden, beneden, 1.12 meter. Van de kleinste bedraagt de hoogte 9 palm, de breedte 1.01 meter. De lettersoort op de twee klokken is nagenoeg aan elkander gelijk. Zoo als de klokken hangen begint het omschrift aan de westzijde.

Soerendonk

Twee klokken. Zij zijn van middelbare grootte. Beide hingen in eene soort van houten toren, die tegen den westgevel van de oude kapel, ter eere van St. Jan den Dooper ingewijd was. De galmgaten bevonden zich in deze gevelmuur. Sedert 1937 bevinden zij zich in den nieuwen toren. Beide klokken hebben versierden rand. Van de grootste is bij het gieten het omschrift eenigszins misvormd; het luidt:

Jhecus is mijnen naeme. Jan van Heurns macte mij MCCCC.

Op de andere klok:

Maria uxor anno Domini MCCCXXXV. Jan Van Asten.

Onder het woord Maria bevindt zich haar beeld. Dus van 1335.

Someren

Van de drie torenklokken goot Petit er eene in 1801. Thans zijn er 2 klokken, naar men zegt, in of omtrent dit jaar vergoten, kostende *f* 2200. Ook verhaalt men, dat die beide oude klokken bij het Keizersfeest gebarsten waren, denkelijk dus in 1810.

Toen in 1877 de oude kerk met toren afgebroken werd bestond 't plan van de steenen een' toren aan de tegenwoordige kerk te bouwen en de 3 klokken daarin te hangen. Het klooster en eenige buiten zijn van gezegde steenen en dus geene toren gebouwd en de klokken op 't raadhuis gezet.

Een persoon wie honderden malen deze klokken zag verhaalde mij 9 Oct. 1882 aldaar, dat ze in 1802 te Someren gegoten zijn en elk een omschrift in dicht bij elkander geplaatste Romeinsche letters van middelbare lengte in 't bovendeele dragen, behelzende de namen der schepenen enz.

De grootste zou 3600, de middelste 2000, de kleinste 1600 halve kilo's of daaromtrent wegen.

Over 5 jaren was 't klokje boven 't kerkkoor in 't dorp hangende uit het torentje genomen en in den toren der nieuwe kerk aan 't Eind gehangen. Het is daar gebarsten en te Aarle vergoten. In 't dorp hangt nu ook een nieuw klokje

Son of Zon

Er bevinden zich sedert langen tijd twee groote en eene kleine klok. De middelste, van 1515, draagt in oude Duitsche letters dit omschrift: **Katharina is mijnen naem mij geluyt sij gode bequaem. Jan moer maakte mij int jaar ons heeren MCCCCXV.**

Thans hangen nog twee klokken in den zwaren toren. De grootste meet 0.8 el hoogte, 1 el diameter; de kleine, in .... gegoten, 0.7 el diameter. H.B. Poppe in 't Gildeboek 2de deel, blz. 131 heeft in gothische letters het omschrift der gezegde klok als volgt:

Katharina is mijnen naam my geluyt sy gode bequaem. Jan Wouw maakte mij int jaar ons heeren MCCCC(C)XV. Deze schrijver houdt den maker voor een Broeder, Oom of Neef van G. van Wou, die in 1553 stierf.

Sprundel

Er hingen van ouds in den toren twee klokken.

Standdaarbuiten

Tot 1874 hing slechts ééne klok in den toren. Zij was in 15.. gegoten en bevatte dit opschrift: (verloren jb).

In eerstgemeld jaar, vergoot ze de Hr. Fritsen en leverde 3 klokken voor den nieuwen toren.

Steensel

Er hangt sedert onheugelijken tijd met meer dan eene klok in den toren. Aan jet dubbele belfort of andere plaatsen zijn ook geene sporen te bemerken, dat daarin immer meerdere klokken zouden gehangen hebben. In de dorpsrekeningen of andere archieven, vond ik daarvan ook niets gemeld. Uit mondelinge overleveringen kan men hiervan evenmin zekere verklaring geven.

Wel bestaat onder oude ingezetenen het vertelsel van het wegnemen eener tweede klok uit den toren in eene vorige eeuw, naar zij meenen door de Franschen, die, haar niet verder kunnende vervoeren, moesten achterlaten in een ven onder het dorp Veldhoven op den weg naar Waalre gelegen, waarin zij nog verborgen zoude wezen. Zie deze overlevering in mijne Sagen: van haar geluid hieronder.

De bovengemelde torenklok is eene der zwaarste en grootste van ons Kempenland, als wegende 2900 kilo, zooals velen gissen, anderen meenen zes duizend oude ponden. Van binnen gemeten heeft zij eene hoogte van 1 el en in diameter of breedte met de wanden op het onderste gedeelte, van nagenoeg 1 ½ el. In eene fraaije vreemde lettersoort geeft zij, in juist eenen vollen regel, het omschrift, waarbij geene hoofdletters gebezigd zijn; voor eene S of Z staat overal ene bovuutstekende C; de vier C in het jaartal worden langzamerhand iets kleiner, overigens is daarin alles van gelijke grootte. Eene rei fraaije eenvoudige figuurtjes bevinden zich onder het omschrift, hetgeen van den volgenden inhoud is:

Lucia is minen naem mijn gheluit cij gode bequaem alco verre als men mij horen cal wilt got bewaren over al. Wouter Kaiewas heet mij ghemaect int iaer MCCCCXCV doen waren kerckmeester

Peter van Bercece ende Dieric Verdonc. Onmiddellijk volgen twee rozetjes of Fransche lelies en een kruis.... De lezing begint aan de westzijde.

Ieder in deze streek weet te zeggen, dat de zware toon der Steenselsche torenklok bij het luiden nagenoeg is als:

“Ber-ken-hout brandt goed” en die der Knegselsche: **“Brem ook”**. Het is bekend dat Steensel en Knegsel slechts ½ uur van elkander verwijderd liggen en berkenhout en brem in deze landstreek zeer veel groeit.

Stiphout

Heeft twee klokken van Petit. Den 5 Juli sloeg de bliksem in den ouden alleenstaanden toren, welke geheel uitbrandde en de 2 zware klokken deed wegsmelten.

Op 't oude kasteel onder dit dorp gelegen hangt een klokje door Gobelinus Moer, ter eere van St. Agatha in 15.. gegoten. Het klokje boven de poort is jonger.

Stratum

In het luidhuis, nabij den westelijken gevel der kerk staande, hangen twee klokken. Op de grootste leest men, in het bovendeele, tusschen twee rijen figuren het volgende omschrift in één regel:

Wilhelmus Moer et Jaspas fratres me fecerunt + Maria est nomen meum anno Domini M*CCCCC*VIII (1508).

De doorsnede dezer klok is 0.964 meter, de hoogte ongeveer 0.9 el. De andere klok is klein, als bedragende de diameter slechts 0.48, de hoogte 0.46 meter. Zij heeft fraaije figuren en tot opschrift in Italiaansche letters:

Petit et Fritsen me fuderunt. Uit deze firma weet men dat zij nog jong is.

Strijp – H. Trudo

Weinige plaatsen in Kempenland bezitten twee zulke zware klokken als hier in het laag luidhuis hangen. De grootste schijnt dikker wanden dan die te Steensel te hebben. In één regel draagt zij dit omschrift:

**+Trudo+is+mijn+naem+mijn+gheluyt+ci+gode+bequaem_Coe+v
err3+als+men+min+oern+cal+wilt+got+behoeden+over+al+M+
CCCC+XXII.** Achter dit jaartal (1422) volgt onmiddellijk een wapen. Deze klok weegt 1600 kilo.

De andere of L. Vr. klok geeft op dezelfde wijze het volgende te lezen: ***Maria*is*mijn*naem*mijn*gheluyt*cij*gode*bequaeme*Jan*
Zeelstman*maectte*mij*int*jaer*** (1462). Volgt eene andere figuur dan een sterretje.

Behalve het gegevene zijn geene andere teekens of afbeeldsels op deze beide gewrochten aanwezig, dan de fraaije lijsten onder en boven het omschrift. Van deze klokken bedraagt de zwaarste 1000 kilo.

Terheijden

Den 19 Sept. 1878 werden de 3 torenklokken plechtig gewijd. De groote klok ontving den naam van Karel, naar den pater (Karel Lichtveld); den tweede dien van Anna, naar de meter (Anna Jooren); de derde die van Antonius, den patroon der kerk. De drie klokken onderscheiden zich doof haren schoonen klank, en dragen tot omschrift:

Alexius et Petrus Petit me fuderunt anno 1759. (A. en Pet. Petit hebben mij gegoten in het jaar 1759). Zij zijn bijgevolg afkomstig uit de nog thans bestaande klokgieterij van Petit en Fritsen te Aarle-Rixtel, die tot op onze dagen haren ouden roem handhaaft.²⁸

De bliksem deed 5 Juni 1671 o.a.: de klokken scheuren en half gesmolten nedervallen.

---

²⁸ Prov. N. Br. Cour. 24 Sept. 1878.

Teteringen

Toen de afgebrande kerk in 1632 was opgebouwd, verëerde de toenmalige kerkmr. Antonie Jansens van Diessen eene klok in het torentje, waaronder hij, recht vóór het koor, was begraven. Vroeger lag op zijn graf, een blaauwen zerk, waarop eene klok met genoemd jaar daarop.

Tilburg

In den toren aan 't Heike hangen drie klokken, waarvan twee in 1634, de andere in 1628 werden gemaakt.

De laatste heeft tot omschrift:

Dit is gelui om Christus en zijn scharen tot hare leer en godes eer te doen vergaren. M D CXXVIII.

Op 't laatst der 18^e eeuw schreef de landmeter Verhees het omschrift af der groote klok als volgt:

Dit is het geluydt Om Christus bruydt en zijn schaer tot haeren leer en Gods eer te doen vergaeren. Martinus Martschee me fecit 1634.

Uden

In den hoogen toren van dit aanzienlijk dorp hangen vier klokken, welke eene vermaardheid hebben verkregen, wegens den verren afstand, waarop ze gehoord worden en de zuivere overëenstemming der klanken. De drie zwaarste klokken getuigen tevens van die kunst in die tijden. De oudste draagt den naam van O.L. Vrouw en is in het jaar 1300 en 52 gegoten.

De tweede heet St. Pieter en is in 1443 door Joannes De Heesken gemaakt.

De derde, tevens de zwaarste, vervaardigde Guilielmus Moer, den 1 September 1484. Zij is Jezus Nazareneus geheeten en weegt omtrent 3000 Ned. volgens anderen 5000 oude ponden. Er is nog eene vierde, veel kleinere klok.

Op de eene staat: **Magister Willelmus Faber te Durnen me fecit. Maria O Rex gloriae veni con pace A^o Dm. MCCCLII in vigilia assumcie beate Maria.**

Van de grootste en zwaarste:

Jhesus nazarenus rex judeorum vocor et me fecit Gebelimus Moer A^o Dni 1484, 14 Sep^{ts}. Deze klokken smolten bij den torenbrand van 3 April 1886.

Den 26 Sept. 1877 te Uden zijnde, schreef ik ter pastorie het randschrift der eerste en derde klok.

Ulvenhout – parochie onder Ginneken

De klok is in 1639 hergoten, kostende bijna 1206 gulden.

Valkenswaard

Tot in het begin dezer eeuw hingen drie klokken in den toren. Bij zeker feest, misschien 10 Aug. 1810, werd de grootste klok, waarin de klepel sterk aangetrokken werd, te barsten geluid. Dewijl deze klok, na dit ongeval geluid wordende, een klikkenden of aardigen klank gaf, noemde men Ant. van Dijk, die het veroorzaakte, later steeds Toon Klik. Onder Lodewijk Napoleon is deze gebarsten klok, ter afdoening van schulden verkocht.

Vermoedelijk waren reeds lang drie klokken in den toren aanwezig.

In de dorpsrekening over 1721 komen deze twee posten voor:

Vergieten van de gemeenteklok aan J. Petit volgens accoord *f* 70. De klok weg gevoerd naar Helmond, om vergoten te worden.

Men zou hier genegen zijn, om eerder aan slechts ééne voorhanden zijnde klok te denken, wanneer men niet tevens van eene “middel en kleine torenklok” las. Ook wordt in de rekening van 1734 en andere jaren zulks gelezen. Alle mijne pogingen om de omschriften der gewezen klokken te weten bleven tot hertoe vruchteloos.

De middelste klok, ter eere van O.L. Vrouw gewijd en eene kleine zijn, na het afbreken des torens, verkocht. Zij was eenige eeuwen oud en had bij uitstek dunne wanden. De nieuwe, toen gegoten en in den pas gebouwd en toren gehangen, is omtrent even zwaar.

Veldhoven

Tot dat de toren in den akker ten jare 1933 werd afgebroken, hingen 2 welluidende klokken daarin. De grootste werd toen naar 's Bosch verkocht en naar Amerika verzonden. Zij was zwaar en van een' zeer goeden klank. Het omschrift is te Veldhoven ~~niet-meer~~ door aantekening bekend. De overlevering meent, dat ze tijdens de Reformatie is vergoten.

Het omschrift dezer klok luidt:

Gregorius Schouppe, abbas et Dominus Echternacensis, me fierit curavit anno 1731. Me fecerunt de Grave et Muller, Amsteldam.

Schutjes verkeert abusievelijk in het denkbeeld, dat het afgeschreven omschrift op een der beide tegenwoordige klokken is te vinden.

Eene meting der klok in 1877 gaf: hoogte 1.05 meter, breedte 1.70 m met den wand, deze is 0.13.11.

De kleinste der 2 klokken in den gesloopten toren is de grootste in den nieuwen of tegenwoordigen kerktoren. Ze is 7 palm hoog, 11 breed. De bovenlijsten zijn fraaij. Het omschrift in Italiaansche letters het volgende:

Henricus Petit me fecit anno 1801. Door mijn geluid maak ik bekend Den godsdienst en het levenseijnt. Op den wand staat een klaverblad.

Het andere klokje, ongeveer 6 palm hoog en 8 breed, werd gegoten toen een torentje op de schuurkerk werd gebouwd en in 1835 in den huidige toren gehangen, nadat het dus 20 jaren de katholieken ter kerk op riep.

Daar de overgenoemde grootere klokken in den ouden toren hingen, bezat Veldhoven van 1815 tot 1835 drie klokken. Groote Italiaansche letters geven op het gezegd klokje te lezen: **J. Ant(h)onis pastor de Velthoven**, terwijl men in kleine dergelijke letters daarop leest: **Henricus Petit anno Domini 1815**. Den 18 Juli 1879 schreef ik de omschriften dezer 2 klokken met behulp van den koster af, enz.

Vessem

Op de grootste klok, om welke te luiden, drie personen verëischt worden, staat in één regel, bovenaan, onder de figuren, dit Latijnsche omschrift:

Jussu. ordin. praepot. sumptibus decan. et canonicor.

Daaronder is een anderen regel: **1726 mense augusti.**

In het middelste deel dezer klok ziet men, in eene omkranste vierkante figuur of bloemenrand de volgende woorden:

Arma+praenob+Dom+Bavo+Sweerts de Landas topar in Oirschot+decan

+**cap+Oirschottensis.** Onder op de klok: **Jean Petit me fecit A° 1726.**

Aan de andere zijde, ter hoogte van het eerstgemelde Latijnsche omschrift staat: **Door myn geluyt maeck ick bekendt den Godes dienst en levensendt. Refusa sum Vessem.**

Naar gissing heeft deze schoone klok eene hoogte van 13, eene breedte op 't onderste deel van 12 palm.

De kleine klok bevat in het bovendeel dit omschrift:

Welsalig is hij die hoort niet mijn maar 's Heeren woort. Deese clocke van Vessem is vergoten op syn pas als Willem Muler.

Op de andere zijde staat mede: **Petar Petit me fecit 1726.** Zij is naar gissing 1 meter hoog en 9 palm breed.

Door duisternis in den toren kon ik, bij vorige gelegenheden, al de omschriften niet voldoende lezen waarom ik ze 20 Sept. 1876, de derde maal betrachte.

Vught

Te Vucht staat op den toren: In het jaar zestienhonderd is deze toren omgedonderd. Wij bidden U o Heer, Donder deze toren niet meer nêr.

Waalre

Drie klokken waarvan de grootste vrij zwaar is, hangen in den toren.

Op deze leest men boven dit omschrift:

Gregorius Schoupe abbas en dominus Echternacensis meferi curavit. Georgius du Merij [?] me fecit. Waerle anno 1739 +

De hoogte is 1 meter, de diameter insgelijks 1 meter.

Op de middelste, welke de Lieve Vrouw klok genoemd wordt, bevindt zich op het bovenste gedeelte, in twee regels, het volgende:

Des heeren woort luijt klaeder dan metael of godt geeft de genaed en krachten dat te houden altemael.

In het midden of lager deel dezer klok staat in eene figuur:

Bereijdt u tot eene zalich sterven de doet is aller menschen erven a de jongh predicant in Waelre en Werde.

Hieronder wordt in een tweede figuur gelezen:

Alexis Jullien me fecit anno 1698. Ook staat daar beneden de afbeelding van een klokje. Hoogte 0.8 meter, diameter 0.8 meter.

Op de kleinste klok leest men op het bovenste gedeelte in één regel:

Johannus Swane Burgemeester. Hoogte en diameter 0.5 meter.

Westerhoven

De grootste, zonder versierselen, draagt bovenaan dit duidelijk omschrift:

+Servaes+is+mijn+naem+mijn+geluijt+is+gode+bequaem+Jan+Zeelstman+maecte+mij+M+CCCC+XLII.

De diameter dezer klok bedraagt 11 palmen, hare hoogte 9 id.- Van hare daarstelling of gieting tot 1822 hing ze in het luidhuis bij de aloude kerk, sedert in den toren bij de kerk in 't dorp. Den 18 April 1885 is ze daaruit nedergelaten.

Den volgenden dag: ik heb toen op verzoek van den Eerw. Pastoor de omschriften der 2 klokken afgeschreven, die ze in zijn archief heeft geboekt. Het kerkbestuur kocht in 't begin van 1885 een nieuw klokje van den Hr. Fritsen te Aarle, waarop zijn naam staat en hetwelk bestemd is om in 't torentje der dit jaar te bouwen kerk te worden gehangen.

Het is 's Bosch gezonden en onder den naam van Maria door den bisschop gewijd. Daar 't gebruik der 2 klokken en 't gemeentuurwerk (sinds half April) heeft opgehouden is dit nieuw klokje, 47 kilo zwaar, 24 dezer maand in 't midden van de pastoretuin gehangen en den volgenden dag begonnen, daarmede het Angelus te luiden

De kleinste klok, ruim eene eeuw jonger, heeft boven een' rand van vaak wederkeerende figuren, zooals die op vele oude klokken aangetroffen wordt. Hieronder het omschrift in zeer fraaie Gothische majuskels:

Michiel ben ic van Peeter van den Ghein ghegoten MCCCCCLVI.

(Daar het mij niet gebleken is, dat de H. Michael immer op eenige wijze meer bijzonder, in deze gemeente is verëerd geworden, ben ik

van gevoelen dat deze klok voor zekere persoon Michiel genaamd kan verëerd zijn). Den naam van gezegden aartsengel zal gegeven zijn, omdat hij van ouds als patroon tegen den dood aangeropen is. Waren al de klokken vóór de Reformatie gegoten, nog aanwezig, dan konden we denkelijk op sommige Michaëls toewijding lezen). Van deze klok is de diameter 6, de hoogte ongeveer 5 palm. Zij werd 16 April uit den af te breken toren nedergelaten.

Onder dit bovengemelde omschrift staan 3 engelen en 4 andere menschenhoofden, benevens een wapen, vermoedelijk van den gieter. Al de letters en. andere figuren, op deze klok zijn regelmatig geplaatst en uitnemend duidelijk en fraai. Achter elk woord staat eene fransche lelie, behalve achter VAN in den eigennaam des makers: tusschen de jaarcijfers bevinden zich geene teekens.

Deze parochie was tot het jaar 1823 ook in bezit van eene zeer groote klok, welke toen aan de kleine parochie Klein-Breugel voor *f* .... Is verkocht en waar ik in 1847 het omschrift overschreef, dat nagenoeg dezelfde woorden als de Servaas-klok bevat, uitgenomen dat gene ter eere der H. Moedermaagd gedoopt en 3 jaren jonger is. Het omschrift luidt:

+Maria+Is+Minen+Naem+Mijn+Gheluyt+Is+Ghode+Bequaem+Jan+Zeelstman+maectte+mi+int+Jaer+MCCCC=XLV.

Deze drie klokken geven gezamentlijk een' welluiden en wijdhorenden klank, toen ze nog in het klokkenhuis nabij de oude parochiekerk van Westerhoven hingen.

6 Maart 1823 geven Pastoor en Kerkmeesters aan het gemeentebestuur kennis, dat zij de gezegde groote klok à *f* 1,60 Ned. [?] kunnen verkoopen, waartoe zij gemagtigd worden.- Resolutie ten raadhuize. Verder vond ik noch in besluiten, noch in rekeningen aldaar, iets desaangaande.

Wintelre

Op de tamelijk groote klok staat:

Anna prænobilis Domini Barones Sweerts de Landas, Toparchae in Oirschot Decanio Capitali Oirschottensis, aninei canonicorum, sum anno Domini 1781.

Deze klok hing vroeger in den ouden toren in het jaar 1789 afgebroken bij de reeds lang vervallen oude in 1823 gesloopte parochiekerk in de akkers, buiten het dorp gelegen. Toen ook deze toren vernietigd was, plaatste men de klok in eene schuur, waar zij ongebruikt verbleef tot het jaar 1860 wanneer ze in den nieuwen toren is gehangen.

Tevens hing men toen een klokje in dien toren, hetwelk tot dus verre boven de pastorie had gehangen. Bij gelegenheid van een lijk ging dan een buur, even als zulks in den toren of kerk gebruikelijk is, dit klokje luiden. Ook voor het aangaan van kerkdiensten werd dit steeds gebezigd. Men leest daarop:

De Heer G. de Back Rentmeester des quartiers van Kempenlant. Johannes Specht. Amsteldam. 1761.

Woensel

Vroeger hingen vier klokken in den toren. De grootste is in het jaar 18.. gebarsten, toen geluid werd bij het inhuldigen van den Burgemeester Van den Briel. De tweede is in 181.. verkocht en aan stukken geslagen. De kleinste hangt sedert .... Boven de kerk in het dorp. In 1696 is te Woensel eene nieuwe klok ter zwaarte van 1000 ponden gegoten. Schepenen van Woensel geven aan den inwoner Jan Fremy, klokkengieter aldaar, een attest over de klok, dat zij goed gaaf gegoten en van een goed geluid was. Deze getuigenis dateert van 11 October van dat jaar en berust onder de Archieven der stad Eindhoven.

Zeelst

Van de drie klokken draagt de grootste, met vreemdsoortige Romeinsche letters dit inschrift in éé regel:

Salvator. mundi Peeter van den Ghein heft mi ghegoten int jaer ons heeren MCCCCCLI.

Achter elk woord is eene gelijkvormige figuur en na de laatste C in het jaartal een bloempje of Fransche lelie geplaatst. Ook is deze fraaije klok versierd met de afbeelding van bisschop Willebrordus, twee wapens van verschillende soort en vier engelen.

De middelste klok heeft tot omschrift:

**Voorheen gaf ik eene hellen klank.
Mijn tong had mij doen breeken.
Petit heeft mij vernieuwt en doet mij luijder spreken. 1815.**

Boven dit tweeregelig vers ziet men schoone afdruksel van dieren als: een woud met dieren, boomen en vogels enz.

Deze twee grootste klokken hangen eigenlijk tegenover den westgevel der kerk onder den vierkanten houten toren, nevens elkander. De kleinste klok bevindt zich, hooger dan de andere in den toren. Zij heeft hetzelfde jaartal als de middelklok; het omschrift is van dezelfde soort gewone Romeinsche letters, als die der middelklok. Behalve fraaije figuren leest men daarop twee regels:

**Door mij geluyd maak ik bekend'
Den godsdienst en het levensend.**

Voorts: **Henricus Petit me fecit. Anno Domini 1815.**

De drie gemelde klokken stemmen volmaaktelijk met elkander overëen, zoodat hun geluid zeer aangenaam is. Van deze drie klokken waren bij mijn bezoek der nieuwe kerk en daartegen gebouwden steenen toren op 29 April 1874, reeds twee klokken in het laatstgenoemde gebouw gehangen.

Zundert (Klein)

Op de torenklok staat: **Me fecit Joannes Sithoef 1628, Bruxelles.** Mogelijk waren er vóór de Reformatie meerdere klokken.²⁹

---

²⁹ Krüger, in Voce.

Vlaanderen

Achel

Eene klok weegt 1100; eene 1200; de grootste 1400 kilo. Wegens de Fransche revolutie was er van Oct. 1797 tot 1802 in de kerk geen dienst. In November 1798 groeven de inwoners twee klokken uit den toren in den grond in het dorp, waar de plaats nog bekend is. Zij deden het tot beveiliging, doch lieten ééne dezer uit vrees voor erger in den toren hangen. In 1845 verëerde Graaf de Thoac eene klok. In 1859 hing men 2 klokken daarin door voorname ingezetenen geschonken. Eene klok dagteekent uit de 18de eeuw. Het accoord is niet juist. Ingraving, hangen enz. kostte in den Franschen tijd der klokken c.a. f 100.

Eene klok van 1858 is in 1896 vergoten en toegewijd aan den H. Jozef, Donatus en O.L. Vrouw. Zij weegt 1400 kilo's en is te Leuven gegoten.³⁰

Achelse Kluis

Het is bekend dat aldaar in 1648 de ingezetenen van Valkenswaard hunne schuurkerk hebben gebouwd.

In 1845 was een torentje met 2 klokjes op de kerk geplaatst. Een dezer klokjes had eenige tijd, tot dat jaar, op de kerk van Schaft gehangen en het kleinere op het kasteel te Achel, van welk gebouw nog een ander klokje op den zolder der abdij op de kluis bewaard wordt.

Desschel

De grootste der 2 klokken in den toren weegt 1300 kilo en diens klepel 50 kilo.

Hamont

Er zijn 2 klokken van middelbare grootte. De zwaarste draagt dit omschrift:

Jhesus is mijnen naem. Willem Moer en Jaspas zijn broeder maeckten mij int jaer ons heeren MCCCCII.

---

³⁰ Dietsche Warande N° 6. 1889 en andere werken.

Op de kleinste of Lieve Vrouweklok: **Wilhelmus Moer et Jaspar, fratres me fecerunt. Maria est nomen meum. Anno domino MCCCCII.**

Bevreesd , dat de klokken, op het laatste der vorige eeuw, door de Fransche overweldigers, zouden geroofd worden namen de inwoners van Hamont deze Lieve Vrouweklok en nog twee kleinere klokken uit den toren en begroeven ze onder den grond in de Brouwerij achter het huis, noordwaarts en regt tegenover den toren gelegen, zoodat alle klokken behouden bleven. Gezegd huis, waarin thans herberg wordt uitgeoefend, ontving om genoemde reden, na dien tijd, den naam van DE KLOK, welke het nog voert.

Van de vier klokken hangen er evenwel slechts twee van dat tijdstip de twee bovengemelde in den toren.

Hasselt

Onder de klokken in den toren der hoofdkerk bevindt zich eene zeer zware. Naar verzekering mij in 1874 aldaar gegeven zou geene enkele kerkklok dier stad op hooge oudheid kunnen roemen.

In den toren der Lieve Vrouwe kerk hing er eene welke kort na 't jaar 1300 zou gemaakt zijn en in de 17de eeuw vergoten is.

Hoogstraten

Er is eene vermaarde, groote klok, in 1444 gegoten. Twee nieuwe zware klokken zijn in 1892 gedoopt en in den toren gehangen.

Lommel

Er hangen drie klokken in den hoogen en schoon gebouwden toren. Nadat de grootste, bij gelegenheid van een feest was gebarsten is eene andere minder zware gegoten. Deze heeft, van binnen gemeten, eene hoogte van 1.05 meter, bij eene breedte van 1.35 meter aan het benedendeel, waarbij de dikte der wanden genomen is. In drie regels of reijen draagt de zit omschrift:

Pastor Verwetering, Willem Karel Koekhofs Maire, P. Maes, adjoint Maire, Peter M. van Goch, Meter C. Dorothea Teuwens, C. Droudt et Regnaut fecit 1818.

De middelste klok, de Lieve Vrouwe klok genoemd, schoon de kleinste alzoo geheeten is, werd mede ter vervanging eener oude gegoten.

Als de andere beide klokken gemeten bedraagt hare breedte 1.15. de hoogte 0.88 el. Men vindt hierop de afbeelding der 12 apostelen en op eene zijde, omtrent het midden, dit omschrift:

Arnold. van Moorsel Pastor, Jozef van Leemput en Hendrik van Ham Schepenen, Th. Maes peter, J^a Teuwens Meter. heeft mij gegoten A.L.J. van Aerschot opvolger van A.L. van den Ghijn. 1858. Zij weegt 1000 kilo's of Ned.

De oudste doch kleinste klok 0.64 hoog, 0.80 el breed, heeft, in het bovenste deel, in één regel, het volgende randschrift:

Ego : maria : signum : dono : cuore : (misschien evoco) **vivo :** (is wellicht vivos bedoeld) **terra : decoro : 1394** (in Romeinsche getallen).

De letterlijke vertaling kan welligt tot geen 'verstaanbaren zin leiden, daar, men wil, dat jet getal goede Latinisten, omstreeks dien tijd niet groot was. Ook werden wel eens woorden door den steller geschreven, die of geen Latijn, of foutief zijn.

Er hing eene klok in het torentje boven de kapel in de kom van het dorp waarop staat: **Amstelodami anno Domini 1726** + en eenige figuren rond dit omschrift. Zij is 45 duim in diameter en 33 d. diep. Sedert 18.. hangt dit klokje op 't nieuw gebouwde raadhuis op die plaats.

Lommel – Kolonie

Toen in het jaar 18.. alhier eene kerk met torentje is gesticht werd daarin een nieuw klokje gehangen, hetwelk in 1870 plaats in den toen gebouwden steenen toren erlangde. Van dit klokje nam ik noch afmeting noch omschrift. Sedert laatstgenoemd jaar bezit deze jeugdige parochie reeds eene tweede veel grootere klok, te St. Gillis bij Brussel gekocht, waar eene zwaardere klok haar vervangen heeft.

Mij den 19 Juni in den toren der Kolonie bevindende las ik het tamelijk lange omschrift, waaruit o.a. blijkt, dat eene Jufvrouw te St. Gillis deze fraaije klok aan die parochie in 1853 heeft geschonken. De breedte dezer klok is ongeveer 9 1/2 , de hoogte, binnen gemeten, 8 1/2 palmen.

Neerpelt

Er hangen drie klokken in den toren, waarvan de middelste, in 1408 gegoten, eene der zwaarste in den omtrek is. Zij zal meer dan 4000 kilo wegen. De tweede maal nam ik 18 Augs '64 haar omschrift als:

St. Nicolaus heijs ich. den bössen vijndt (geist) vertreib ich. Wer mich hört der bet sich. Van Tricht gosz mich anno Dni MCCCCVIII.

Men luidt ze gemakkelijk met 3, vroeger lastig met 4 personen. In de Fransche revolutie verstoken werd ze niet gevonden; doch wel de 2 kleinere klokken, welke geroofd werden.

Later zijn die twee door 2 goede klokken vervangen en gegoten A^o 1812. De middelste zijnde de L. Vrouwe klok, met een Latijnsch omschrift weegt 1860.

Volgens 't Daghet in den Oosten, ook in Vlaamsche Zanten, staat ook op de klok van 1406: **Verdreur ik: die mich hoert die behe sich. Anno Dm MCCCCDVIII.**

Oud Turnhout

Van de klokken in den hoogen toren was de St. Bavo-klok eene der welluidendste uit de Kempen.

Zij was door eene onbekende wraak gebarsten. De vermaarde klokkengieters J.L. van Aerschot (een huis dat reeds meer dan 3 eeuwen bestaat) heeft haar hergoten.

De nieuwe klok weegt 2583 kilos, overtreft de St. Bavo's klok in zwaarte en, naar men wil, ook in zuiverheid en aangenaamheid van klanken. Op de buitenkant leest men omtrent het volgende:

Sint Bavo's klok, na 100 jaren gebroken, hergoten door de zorgen van den eerw. heer van Bladre, in 1874, Peter en Meter Eduardus Glénison en zijne echtgenoot Antonia Peeters.

Aan deze achtbare familie is deze heerlijke klok te danken. Zij is den 20 Januarij 1874 te Oud-Turnhout aangebracht en Woensdag daarna plechtig ingewijd.³¹ 13 Nov. '88 zijn er 2 nieuwe klokken, door A. Beullens en Cie van Leuven gegoten, in de St. Bavo-kerk gewijd.

---

³¹ Kempenaer 31 Jan. 1874.

Peer

In den kolossalen toren van dit oud stadje hingen nog in 't laatst der 18^e eeuw drie klokken, het zwaarste gelui van dezen omtrek uitmakende. Het belfort is in drie vakken verdeeld, waarvan het middelste het grootste is en de zwaarste klok bevatte. Op gemeld tijdvak sloegen de Franschen ze aan stukken, welke ze echter in den toren lieten.

Uit de overblijfselen zijn later drie klokken, waarvan 2 in den toren en eene in dien van 't gehucht Linden, onder Peer behoorende, hangen, gegoten. Toen ik mij 30 Mei 1882, in den toren te Peer bevond, schreef ik meerendeels het omschrift af, hetwelk in twee kringen op de thans zwaarste klok te lezen staat, luidende:

Maria vocor (Maria heet ik); **laudo Deum verum** (Ik loof den waren God) **defuncto ploro, fogo pestem festa decoro, congreo verum.** Zie deze vertaling oá. René Milot, Anton Regnauld en Jan Brochard mont fecit à Peer, anno 1641. Ook bevinden zich eenige kruizen, familiemerken enz. op deze klok, welke die van Klein-Brogel nog ver in zwaarte overtreft.

Ongemeen zwaar was dus de gezegde verbrijzelde grootste klok, welks omschrift verloren ging.

Postel

In den luitoren ten westen der aloude nog bestaande kerk hangen 2 klokken, toon la en si, van jonge dagteekening. Ze zijn in 1861 te Leuven gegoten en in den toren gehangen. De grootste werd Maria's Onbevleete Ontvangenis, de kleinste den H. Norbertus toegewijd. In 1629 roofden Staatsche troepen de oude torenklokken enz.

De toren aan de abdij gebouwd is hooger dan die aan de kerk en bevatte tot in het laatst der vorige eeuw een welluidend klokkenspel, hetwelk eenigen tijd in de schuur van Van den Broek op de Weebosch verborgen is geweest en, na lang onder den toren te Luiksgestel gestaan te hebben, in 1839, met verandering, in dien te Helmond is gehangen.

Reeds vele jaren geleden en ook 13 Sept. 1877 beklom ik den abdijsoren van Postel, waarin slechts één klokje, oudtijds bij het carillon doch thans als uurslag dienende, hangt, met het opschrift:

Spere Johannes .... **C Fernando Dierexsens cappel meester 1672**,
voorts den naam der vier Evangelisten met hunne beeldtenis in metaal.
Het grootste gedeelte der letters is door hamerslag door den tijd
merendeels afgesleten. Den 15 Aug. 1882 beklom ik de laatste maal
den abdijtoren, in gezelschap van den Eerw. Welvaarts. Ik zag 2
klokjes van 't gewezen klokkenspel.

Zonhoven

Er zijn 2 klokken. De kleine voert het omschrift:

+ **Maria.is.mijn.naem.ick.ben.ghemaectt.M.CCCC.XLIII** (1443).

Op de uurklok van 1552

+ **Quintinus is mijnen naam. Mijn ghelut zij Gode bekwame. Also
verre als men mij hooren zal Wilt God bewaren over al.**

Jan Waghevens heeft mij ghegooten tot Zonhoven int jaer 1552.

Antonius de Plates ex Veghel (midden) pastor. (Deze Vlaamsche naam
is Antoon van der Straten).